له نورو علوموسره
د ښوونې او روزنې د اړیکې پلټنه

Ketabton.com

لیکوال: پوهنیار سید احمد شاه شریفي

ژباړن: محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو علومو سره
د ښووني روزني د اړيکي پلټنه

لیکوال:

پوهنيار سيداحمدشاه شريقي

ژباړن:

محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ال کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړيکې پلټنه

لیکـــوال: پوهنيار سيد احمد شاه شريفي

ژباړن: محمد اکبر نيازی

خپروندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

ویـبپـانـه: www.melitahrik.com

کمپوز: ژباړن

ډیزاینگر: ضياء ساپی

پښتی ډیزاین: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۸۶)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
د پیل خبرې	۱
د ژباړن خبرې	۵
سریزه	۶
ارزښت او اړتیا	۹
تیرو اثارو ته کتنه	۹
د ښوونې روزنې او نورو علومو ترمینځ اړیکه	۱۱
د فلسفې بحثونه	۱۲
د فلسفې پیژندنه	۱۴.
د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړوند مفاهیم	۱۶
د علومو سره د فلسفې اصلي او عمده اختلافات	۲۲
د فلسفې او ښوونې روزنې ترمینځ د مقایسوي اړیکې موندنه	۲۳
د ښوونې روزنې او اروا پوهنې ترمنځ اړیکې	۳۱
دانسان بنسټیزې اړتیاوې	۳۸
په انساني شخصیت کې د اړتیاوو ونډه او ارزښت	۴۲
روغتیا او سلامتیا څه ته وایي؟ او سالم څوک دی؟	۴۳
د روغتیا زده کړه	۵۴
د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړیکه	۵۹
د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمینځ اړیکه	۶۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې ټولنې اقتصادي سرچينې عبارت دي له ۷۳
دښوونې روزنې او سياست ترمينځ اړيکه...................................... ۷۴
نولي دسياست څوتعريفونه په لاندې ډول کړي ۸۱
د ښوونې روزنې، دين او مذهب ترمينځ اړيکې ۸۵
د ښوونې روزنې او سولې ترمينځ اړيکه ۸۹
دښوونې روزنې او شميرنې ترمينځ توپير ۹۵
د ښوونې روزنې او انسان پيژندنې ترمينځ توپير ۹۷
د ښوونې روزنې او اناتومي ترمينځ توپير ۹۹
د ښوونې روزنې او فزيولوژي ترمينځ توپير ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانې ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپیل خبرې

ښوونه روزنه چې اصطلاحآ د روزنیزو علومو په نوم یادیږي اوږده اوتاریخي لرغونتیا لري.

لــه همــدې پلــوه دا علــم پــه مــنظم ډول ازمایښــت او د روزنیــزو مسائلومطالعه او څیړنه کــوي او پــه اوولســمه پیــړۍ کښــې د یــو تجربوي علم په توګه وپیژندل شوه.

اروپاپوه پوه جان ازموس کمینوس لومړنی علمــي شخصــیت ؤ چــې ددې علم په علمي کولو کښې یی ارزنده او ارزښتناکې مندې تــرړې او خدمات ترسره کړې، تر څوچې ددې علــم بنســټ یــی کیښــود. زمونږ په هیواد کښې د ښووني روزنــې پــه برخــه کــې د لیســانس ترکچې زده کړې په کابل پوهنتون کې د همدې پوهنځي د تاسیس پر مهال رامینځته شوې.

د ښووني روزنې پوهنځی زمــونږ پــه هیــواد کــې د غــوره او د هغــو پوهنځیو له ډلې څخه شمیرل کیده چې د امریکې متحده ایالاتو لــه څو پوهنتونو سره یې اړیکه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د هغو هیوادونو له ډلې څخه ده چې د فرانسې، ایـران او یو شمیر نورو هیوادونو څخه پکې دې علم تـه لـږه پوهنتـوني بنـه ورکړل شوېده.

د شلمې میلادي پیړۍ په پیل کښې ښوونې روزنـې څـو محـدودې ځانګې درلودې او په خورا چټکتیا سره یې پراختیا وموندده او پوهان یې پدې وتوانیدل چې دې برخې ته لا هم پراختیا ورکړیاو د ځـانګو شمیر یې تر شلو پورې ورسید.

همدا ډول پدې پیړۍ کښې زده کړې په چټکتیا سره پراختیا وموندده او دا پراختیا د نړۍ په ټولو هیوادونو کښې پـه ځـانګړی توګـه پـه انګلسي ژبو غربي هیوادونوکې محسوسیده.

د غربي هیوادونو په مینځ کښې امریکـا لـومړنی هیـواد وو، چـې د شلمې پیړۍ په اوږدو کې په سمه او منظمه توګه دا زده کړه تعقیـب کړه. په همدې پیړۍ کښې جاپان هم د نـړۍ پـه هیوادونـو کښـې مخکښه ونډه درلوده او د لومړیو هیوادونو ونـډه وه چـې د ښـوونیز نظام په نوښت، غوښتنه او بیا کتنه کې یې ګام واخیست.

جاپان د شلمې پیړۍ په پیل کښې داسې لار پیداکړه چـې لـه لارې وکولای شول د ټولنیزو افکارو د ودې لپاره د مختلفو علومو د تجارت په برخه کښې، وړتیا لرونکي اشخاص د متخصصانو په واسـطه پـه فني او مسلکي توګه کسان وروزي.

شلمه پیړۍ د ماشین، نوې ټکنالوژۍ او پوهې پړاو دی، پدې پیـړۍ کښې په نظري او عملي علومو کښې پرمختګ د ستاینې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهې د ورځيني پرمختګ او ټکنالوژۍ ته لاسرسی په ځانګړې توګه نوې ټکنالوژۍ ته سبب شول، ترڅو پوهه او صنعت په چټکۍ سره پرمختګ وکړي او د همدې پیړۍ وګړي د کار له غوره اسانتياوو څخه برخمن شي.

خو له بده مرغه دا حالات نړۍ شموله نه دي، او اوسمهال ددې زمانې بیوزلي او لاستنګي خلک ځوروي.

د نړۍ ډېر انسانان شته چې د پوهې له ستر نعمت څخه بې برخې دي او جګړې د نړۍ د خلکو لمن نیولې ده چې ددې جګړو اصلي سرچينې هم همدا پرمختللي هيوادونه دي.

لومړۍ او دويمه ويجاړوونکې نړيوالې جګړې ددې بيلګې دي، چې د نړۍ د ميلونونو انسانانو ژوند يې واخيست او د نړيوالې ټولنې د ژوند هوساينه او ارامتيا يې له ځان سره يوړه. ښوونه روزنه د نورو علومو له لارې او لاسته راوړنو لکه اروا پوهنه، ټولنپوهنه، فلسفه، اقتصاد، سياست، ديني، احصايه او نورو څخه پخپلو ښوونيزو او روزنيزو فعاليتونو کې ګټه پورته کوي.

بيلګه: د اروا پوهنې علم او نورې څانګې يې پخپلو چارو کې د چلند، عواطفو، احساساتو او انګيزو په اړه ارزښتناکې خبر تياووې اخلي.

د ټولنپوهنې علم د ښوونې روزنې په وړاندې خپل ليدلوری داسې وړاندې کوي

که څه هم انسان د ښوونې روزنې له نظره مهم ګڼل کيږي. او د ټولنې سره يې جوړښت لامهم ګڼل کيږي. ښوونه روزنه يو پراخ علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او له فرهنګي، سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او نورو عواملو څخه متاثره کيږي او نه شو کولای څو د پورتنيو عواملو څخه پرته ښوونه روزنه مطالعه او تر تحقيق لاندې ونيسو.

د روزنې موخه بايد د شخصيت بشپړتيا، د بشر حقوقو ته درناوی او سياسي خپلواکۍ واوسي (د بشر حقوقو اعلاميه ۲۵ ماده)

د يادونې وړ ده چې د محترم پوهنوال ډاکتر میـر اکـرم میـرزاد لـه علمي مرستې او همدا ډول د محترم احمد قديم بلوڅ چې ددې اثـر په سمون کښې راسره زيار ايستی مننه وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن خبرې

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې هر انسان پرمختګ ته اړتیا او ددې پرمختګ لپاره یوازینۍ اسانه لار ښوونه روزنه ده، زه يې په هر ډ ګر کې اړينه او د همدې پرمختګ لپاره مهم فکتور بولم. ښوونه روزنه د ژوند په هره برخه کې رغنده رول لوبوي. د نړۍ په ډیری او پرمختللو هیوادونه کې د هر ډول پرمختګ لپاره ښوونې روزنې ته پوره پاملرنه کیږي او د افرادو د روزنې لپاره ښوونکي په دنده ګمارل کیږي.

نوموړی کتاب که څه هم د کابل پوهنتون درسي کتاب دی خو لوستنه یې د هر کچې لوستونکولپاره ګټوره ده. په نوموړي کتبا کې د بیلابیلو علوم پیژندنه او له ښووې روزنې سر ه يې اړیکې هم په روښانه ډول بیان شوې دي. ښوونې روزنې ته د ژوند په هره برخه کې اسلام، طب، ساینس، اقتصاد او ..... اړتیا ليدل کیږي او د علومو په پرمختګ او خپریدا کې هم ستره ونډه لري. له ښوونې روزنې پرته ژوند بیخونده وي، ښوونې روزنې او خپلې ژبې د حق ادا کولو دپته اړ کړم چې نوموړی کتاب پښتو ژبې ته راو ژباړم.

نوموړی کتاب د کابل پوهنتون استاد محترم پوهنیار سیداحمد شاه شریفي له خوا په دري ژبه لیکل شوی چې اوسمهال د اراو پوهنې پوهنځي کې د یو درسي کتاب په توګه تدریسیږي.

په پای کې د خوست پوهنتون محترم استاد پوهنیار حضرت محمد بهار څخه نړۍ مننه کوم چې د کتاب په سمون کې را مرسته وکړه کور دې ودان وي.

محمد اکبر نیازی

احمد شاه بابا مېنه ـــــ کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اوسمهال دا هڅه کوو چې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړیکه تشریح او پیداکړو ترڅو ددې علم ستونزمنه مطالعه اسانه او د روښانتیا په لور بوځو. ځکه چې دا علم دهغو ټولنیزو ارزښت لرونکو بنسټونوله ډلې شمیرل کیږي. چې د انساني اړتیاوو لـه کبلـه د ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي، تاریخي او فرهنګي بدلونونو په بهیر کې رامنځته شوی او د وخت په تیریدو سره یی بدلون موندلی.

ددې اثر د لیکلو څخه موخه له زده کړې سره د مینه والو د اړتیا او په ځانګړی توګه د دې او نورو ټولنیزو او روزنیزو پوهنځیو د محصلانو لپاره د ښه درسي مواد د اړتیا پوره کول دي . ځکه چې دا موضوع په هغو درسي توکو کې شاملیږي چې پدې پوهنځي کې (د اروپاپوهنې او روزنیزو علومو پوهنځي) د ښوونې او روزنې د اساساتو پـه مضمون کې تدریسیږي.

هغه څیړنې چې په دې اړه ترسره شوې او تر کومه ځایه چې زه خبر یم پدې اړه په کوم نوم اثر نه دی لیکل شوی، امکان لري چې د ځینو کتابونو په فهرست کې به یوه برخه د ښوونې روزنې اړیکـه د کوم بل علم سره تر عنوان لاندې ولیدل شي. هغه طریقه چې پدې کتاب کې کې کارول شوې، د کتابتونو طریقه ده او د لویو او معتبرو پوهانوله سرچینو څخه را اخیستل شوې ده. پـه پیل کې چې د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه مو تر بحث لاندې ونیولـه او په لنډه توګه د فلسفې د بحثونو پـه اړه ځانګړې خبرې وشوې وروسته مو د فلسفې څو تعریفونه وکړل د فلسفې او ښوونې روزنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهیم، د ښوونې روزنې او فلسفې د څرنګوالي پلټنه او له لارو څخه یی هم یادونه وشوه.

د فلسفې سره د ښوونې روزنې د طریقو تدوین او تقریر شرحه نسبتآ په ستونزمن ډول بیان شوې. همدا ډول د نورو علومو سره د فلسفې عمده او اصلي اختلافات نظراندازي ده چې په پای کې موله مقایسوي لارې د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه پیدا کړه.

هماغه ډول مو چې د فلسفې څو تعریفونه وکړل پدې ځای کې مو د ښوونې روزنې څو تعریفونه وکړل او د لا وضاحت په موخه اوددې بحث په پای کې مو د ښوونې روزنې او فلسفې د یوځایوالي د پلټنې درې طریقې ولیکلې.

ددې اثر د بحث دویمه موضوع د ارواپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه ده، چې د تعریف او د ارواپوهنې د طریقو لنډ تکرار پکې شوی وروسته د ارواپوهنې او ښوونې رزونې ترمینځ توپیر واضح شو او پرلپسې ډول د روغتیا او سلامتیا څه ته وایی او سالم څوک دی؟ په اړه تقریبآ مفصل مالومات وړاندې او د روغتیا ساتنه (حفظ الصحې) تعریفونه وړاندې شویدي. د بل بحث موضوع مو د ټولنپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه وه چې پدې اړه مو د لوستونکو په واک کې کره مالومات ورکړي دي.

د اقتصاد او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه ددې اثر د بحث بله موضوع ده چې په اقتصاد د ښوونې روزنې اغیزې، برعکس او د یوې ټولنې اقتصادي سرچینې مو توضیح او تشریح کړېدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښووني روزنې او سياست ترمنځ اړيکه هم تـر تفسـير او توضـيح لاندې نيول شوېده.

د ښووني روزنې او سياست اړونـد مسـايلو لـه دوام وروسـته مـو د سياست څو تعريفونو کړيده.

د دين او مذهب د اړيکي په اړه هم د نورو مسايلو په مينځ کـې ددې موضوعاتو په اړه بحث شوی. د سولې او ښووني روزنې د يوځايوالي پيروانو بحث د زده کړې او پالنې د پروسې په بهير کې اغيزناکـه او ارزښت څخه برخمن او تر بحث لاندې نيول شوی.د ښووني روزنې، انسان پيژندنې او د احصايې او ښووني رزونې تـرمنځ اړيکـې ددې اثر بل بحث دی.

د فزيولوژي او اناتومي او ښووني روزنې ترمنځ اړيکه هم ددې اثر په بحث کې راغلي.

د سولې او ښووني روزنې د يوځايوالي د بحث چاپيريـال چـې د زده کړې او پالنې د پروسې په بهير کې اغيز ناکه او له ډير ارزښت څخه برخمن ده بحث پرې شوی.

او ددې اثر په پای کښې هغه سرچينې چې ترې ګټه اخيستل شوې راوړل شوېدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت او اړتیا

د انسان او حتا د حیوان په ژوند کې هم ښوونې او روزنې مهمه او ارزښتناک رول لوبولی دی، او تر نن پورې ددې علم په اړتیا کې شک نشته د دې اثر اهمیت او اړتیا مینه والواو په ځانګړی توګه ددې پوهنځي محصلانو اود نورو ښونیزو او ټولنیزو علومو پوهنځیو لپاره د اهمیت وړ ده، ځکه چې دا موضوعات په ارواپوهنه، ښوونې روزنې او نورو پوهنځیو کې تدریسیږی چې د محصلانو لپاره د ښو درسي تو کو په توګه جوړیدای شي. توکي او دکار طریقه: د تحقیق لارې د کتابونو له مطالعې څخه موندل کیږي. او د توان تر بریده هڅه شوې چې له معتبرو علمي سرچینو او اخذلیکونوڅخه چې د ښوونې او روزنې په هکله دي ګټه پورته شي او دا څیړنه لا بډایه کړي.

تیرو اثارو ته کتنه: ددې موضوع اړوند تراوسه کوم علمي اثر ندی لیکل شوی. خو د ځینو کتابونو په لړلیک کې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې د اړیکه په اړه مطالب لیکل شوي.

ښوونه او روزنه: ښوونې او روزنې په پیل کې د اخلاقو او سیاست مهمه برخه جوړوله او پوهان له فلسفې څخه ددې علم خپلواکیت دوه شیان ګڼي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی: دا چې د فلسفې سیستیماتیکه وده یانی کله چې علومو د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شول نو هرعلم ځانته ځانګړې موضوع او لاره غوره کړه.

دویم: د نویو اروپایي پرمختګونو څرګندېدل اوټول هغه عقلي او فرهنګي فعالیتونه چې د پنځلسمې پیړۍ په پای او شپاړسمې پیړۍ په پیل کی شوي د رئسانس د دورې یا د نوی ژوند په نوم یادوي، ځکه دغه بدلون ددې لامل شو ترڅو دټولنې اړتیاوې لاپسې زیاتی کړي او ددې احساس پیداشو چې باید مختلف فني او مسلکي افراد په مختلفو برخو کې دټولنې د غوښتنو سره سم وروزل شي. داړتیاوو زیاتوالی او د هغوی ځانګړتیاوې د ښوونې او روزنې ترمینځ د بیلوالي مهم لاملونه دي. دې حالت جوته کړه ترڅو تعلیمي موسسات، برنامې، ښوونیز او روزنیز وسایل دعلمي قوانینو او اصولو پر بنسټ جوړ او کارونې لپاره چمتو کړي. پدې وخت کې د روزنیزو علومو ځینو پوهانو د مهمو ښوونیزو مسایلو لکه تعلیمي پلان، تعلیمي تجهیزاتواو درسي میتودونو ته پام اړولئ وه. د هغو پوهانو له ډلې څخه چې پدې برخه یی کې ډیر اوچت خدمتونه ترسره کړي جان اموس کامینوس نومیږي، هغه نه یوازې دښوونې او روزنې خواره نظریات راټول کړل بلکې پخپل نوښت سره یی هغه ترتیب ، تنظیم او پرمختګ ورکړ، او پدې وتوانید چې د ښوونې او روزنې د علم بنسټ کیږدي. دیادونې وړ ده چي ښوونه اوروزنه پخپل خپلواکیت له نورو علومو سره نږدې اړیکي لري او دغه اړیکې له ټولو علومو په ځانګړی توګه د ټولنیزو علومو او ارواپوهنې سره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه

دعلومو له پرمختګ څخه څرګندیږي چې ځینی علوم د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شوي، له دې پلوه په ځینو کتابونو کې فلسفه د علومو مور یا هم پلار ګڼل شوې ده. فلسفه اوښوونه روزنه دوه خپلواکې څانګې دي چې فلسفه د نړۍ، انسان، معرفت او ارزښتونو په اړه بحث کوي - او ښوونه روزنه د زده کونکو، ښوونکو، زده کړو، توکو، وسایلو او د تدریس له طریقو سره کار لري. فلسفه له دوه لاتیني کلمو(فیلیا)او(سوفیا) څخه اخیستل شوې ده چې فیلیا د مینې او سوفیا د پوهې په مانا سره ده. بنآ فیلو سوفیا د پوهې سره مینه ده وروسته ددې کلمې استعمال کم شو او پر ځای یې د فلسفې، فیلسوف او فلاسفې کلمې استعمالیدې، د تاریخ په علم کې دغه کلمه په ټوله مانا سره دیو فرد، ډلې، ټولنې او یا یوې دورې دلګښتونو پورې اړوند کارول شوې ده.

د بشر د ژواندانه په لومړیو کې دوه شیان د پاملرنې اوپلټنې وړ وو، یو پیښې او د عالم چاپیریال چې هغوی پکې ژوند کاوو، دهغه په څرنګوالي او اصلي علت باندې پوهیدل او بل یې قاعده او دستور یانې هغه لار چې وکولای شي هغو د نیکمرغۍ په لور بوځي. هغه څیړنې چې ددې دوه مهمو مسئلو په اړه ترلاسه شوي د فلسفې یا حکمت په نوم یادیږي. او هغه چا چې دا څیړنې کولې د فیلسوف یا حکیم په نوم یادېده نو بنآ دا ټول بشري مالومات د حکمت د امر په پیل کې شامل وو. د خپلودوه ګونو موضوعاتو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت په نظري او عملي حکمت ویشل کیدل، د وخت په تیرېدو سره انساني ذهنیت پراختیا وموندده او دغه ذهني وده په هغوچارو چې موضوع یې ستونزمنه وه نوره هم زیاتیده. له همدې کبله دکار، پلټنې او مطالعې الزامیت دپوهانو په مینځ کې احساسېده. اوله بل پلوه د ا ټکی څرګند شو چې د مطالعی موضوعي چارې دوه ډوله دي. یو یې هغه چې نسبتاً د ثابتو قوانینو تابع وي او دهغوې د څرنګوالي موندنه د تجربې،حس، او عقلي استدلال له لارې ترلاسه کیږي اوبله ډله یې دا ستاینه په پوره روښانتیا سره نلري او وروسته پدې تصمیم ونیول شو چې لومړۍ د علومو دبحث موضوع او دویمه ډله یې دفلسفې د بحث موضوع وټاکل شي.

د فلسفې بحثونه

دلته لنډه او ځانګړې توګه د فلسفې په بحثونواجمالی نظراچوو.

دعالم، پیدایښت اود هغوی نظم د فلسفې څیړنه او د لاندې مطالبو څرګندونکې ده. عالم، فضا، وخت، د ژوند څرنګوالی، د ودې فلسفه او ایا دغه عالم د کومې موخې او مقصد درلودونکی دی؟ د فلسفې په ځانګړې اصطلاح کې د دغو مطالعاتو ټولګه د څیړنیزې کسمولوژي په نوم یادیږي. کوسموس په یوناني اصطلاح کې عالم اوپه اوسنۍ اصطلاح کې یونیورس(کایناتو) ته ویل کیږي د موجود یا د موجوداتو پورې اړوند بحثونه چې عقاید، مادیون مونیزم، معنویون، ثنویون او جمعیون دي پکې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا په اړونده څېړنه کې لاندې مطالب شامل دي:

د اروا په اړه څېړنې- د اروا اوجسم ترمينځ اړيکه- د خپلواکۍ هـوډ او نور... چې دې بحث ته په فلسفي اصطلاح کې اروايي فلسفه وايي.

د حکمت او پيژندنې اړونده نظريه لاندې موضـوعات پـه بـر کـې نيسي.

د پوهې او پيژندنې سرچينې- د پوهانو او تجربه لرونکـو نظريـې او د پيژندنې سموالی د دې برخې د واقيعونو اوعمليونو له نظره د فلسفې په اصـطلاح کـی اپيسـتېمولوژي ګڼـل کيـږي. د بشـري ژونـد وروستنۍ موخه او هدف څـه ده؟ لانـدې څېړنـې پکـې شـامليږي اخلاقي مسائل اودهغوی ارزښتونه، ښکلا او مذهب.

ميتا فزيک يا ماوراَ الطبيعه: د فلسفې د مطالعې په وروستيو کلونـو کې د بشري ژوند له پلوه او همـدا ډول د شـيانو د تـاثير لـه نظـره انساني ژوند ډېر ارزښت پيداکړی وو، او ميتا فزيکي مسـائل لکـه د حقيقت څرنګوالی- خدای(ج) او عالم ته لږه پاملرنـه کيـږي. پـدې مانا سره د فلسفې کلمه د ميتافزيک څخه لوييږي او دا ټول بحثونه تر دې چې منطق، اخلاق او ښـکلاپيژندنه هـم پکښـې شـامل دي متافزيکس دانسانانو پوهه د ماورا الطبيعی په اړه پداسې څېړي چې مونږ پرې حقيقت ته رسيدلای شو. اپيستېمالوژي د انسانانو د پوهې مبدا، طبيعت، فکراو اړوند موضوعات تر مطالعې لاندې نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې پیژندنه: فلسفه د اجتماعي چټکتیا د مانا له پلوه ژور او مختلف تعریفونه لري او هر چا له خپل لیدلوري تعریف کـړې ده. ځینې یې له لنډه توګه پداسې ډول را اخلو.

۱ بحث د غرض او ارزښت له نظره د ژوند تعبیر او تفسیر اویا هم د فلسفې ځانګړې او مطلقه موضوع جوړوي، یانی که چیـرې دانسـان ژوند په کلي او ازمایښتي ډول تر مطالعې لانـدې ونیسـونو فلسـفي بحث ته داخلیږو.

افلاطون (۴۲۸- ۳۴۷) د میلاد څخه وړاندې یوناني پیژندل شـوی فیلسوف پخپل پیژندل شوي کتاب جمهوریت په څلـورم څپرکـي او ۴۲۶ مخ کې داسې وایي:

فیلسوف هغه څوک دی چې تل څارونکی او دحقیقیت په لټه کې وي، هغه فلسفه دا ډول راپیژني. هغه موضوع ده چې دعلمـي طریقـې او اصولو پکار وړلو سره کولای په نړۍ باندې چې انسانان پکې ژونـد کوي او د هغوی د ژوند اړوند ټول مسایل حل او روښانه کړي.

هربارت اسپنسر(۱۸۲۰- ۱۹۰۳) فلسفه د وحدت پیژنـدنې دهغـو علومو په مقابل کې چې وحدت نلري متنوع ده تعریف کړی.

امیل فاکه وایي : فلسفه د شیانو د چاپیریال عمومي څیړنه ده، یانی فلسفه کیدای شي دا څرګنده کړي چې د اسبابو او لومړنیـو شـیانو عامل څه دی؟

فلسفه یو لړاستدلالي بحثونه دي چې غرض یې دحقیقي موجوداتـو د وجود علل او دهغوی د وجود څرنګوالي مرتبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ فلسفه د یو لړ مسایلو څخه چې عقلي استدلال، قیاس او دهغوی د وجود د حکمونو او عوارضو څخه دي خبرې کوي.

ــــ فلسفه اساسي علم دی چې د ټولوعلومو بنسټ ایښودونکې ده. (کاپیستون) ــــ فلسفه د شیانو په برسیره کولو کې یانې څه ډول چې دي د بشر په قدرت سره دي ــــ فلسفه د کانت په تعبیر ټول هغه شیان دي چې مونږ یی دعقل د ادعا او دتجربې د مداخلیت څخه پرته لرونکي یو.

ــــ فلسفه د برګسن په تعبیر: دکیفي وخت وجداني شهود (وخت او ځنډ) دي.

ــــ فلسفه د اګوست کونټ له نظره د موجوداتوټول قواعد، قوانین، اصول، دمبادي او عملي علوموطریقه او تحصیلي فلسفې د علم د زده کړې لاره ده.

ــــ اپلاطون یوه په زړه پورې وینا په یاد پریښې، نوموړی وایی فیلسوف د پوهې مینه وال ته وایي (په پوهه مین) هغه څوک چې په پوهه مین وي فیلسوف بلل کیږي. فلسفه د حقیقت موندنې لپاره څیړنې کوي. د فلسفې بحث او بیان د عقل او استدلال پر بنسټ ولاړه دی، او په موجوداتو کې دانسان لوړتیا هم د هغه د عقل په تناسب سره ده. د فلسفې بحث د چاپیریال وجود ده، بناً ویلی شو چې د ټولو علومو بنسټ فلسفه ده. فلسفه د ربښتینولی موندلو په لټه او هڅه کې ده چې خپله فلسفه د نفس د بشپړوالي لامل ګرځي اوپه پراویز ډول یې دغوره والي په لور رسوي او ددې وړ ده چې اشرف المخلوقات اوسي پخپل ذات کې په مادي بعد تکیه کول انساني نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه ژوند پدې کې ده، چې انسان په عقلي بعد کې، پرمختګ وکړي یانې په عقل تکیه ولري د علمي حکمت څانګه چې دقیقاً د انسان له روزنې سره اړیکه لري اخلاق دي انسان چې د هر څه غوښتونکی وي کولای شي په اخلاقي عمل کې یی تر لاسه کړي.

دښوونې روزنې اوفلسفې ترمنځ اړوند مفاهیم:

دښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ د اړیکې پلټنې په څرنګوالي باندې رڼا اچوو.

لومړی: که روزنه یو څیز وګڼواوتعریف یې کړو نو هغه وخت کولای شو د فلسفې بې شمیره مسایل او موضوعات په خپل وار سره مطرح او په یو ډول د تحقیق څخه پایله لاس ته راوړو.

دویم – امکان لري چې فلسفه یو څیز وګڼو او د روزنې بې شمیره مسایل یو یو د فلسفې سره وسنجوو اوترمنځ یې اړیکه پیداکړو.

دریم – پدې طریقه کې زمونږ کړنلاره پدې ډول ده، چې د فلسفې عمده اواصلي مسایل او موضوعات په څو شمیرو کې روښانه کړو. په همدې ډول د ښوونې روزنې اصلي او مهم مسایل او موضوعات په بیلابیلوعنوانونو کې ځای پرځای او وروسته د فلسفې هر بحث دښوونې روزنې د بحث سره یوځای تر تحقیق لاندې ونیسو او ترمنځ یی اړیکه پیدا کړو. څلورم – فلسفه د نړۍ په هکله فکر کول دي او انسان پخپله د نړۍ موجود دی. همدا انسان ده چې د نړۍ په اړه فکر کوي سربیره پر دې، فلسفه د انسان څخه پالنه کوي یا په بل عبارت د فلسفې سرچینه انسان ده. پدې ډول انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله د فلسفې موضوع واقع کیږي، نـو ددې لیـدلوري لـه مخــې د فلسفې او روزنې دواړو پاملرنه د انسان په لور ده. هرانســان دیــوې ځانګړې فلسفې لرونکی دی او فلســفه ددې پــه لټــه کــې ده چــې انسان څه ده؟ اوڅه ډول کولای شي واوسي چې باید واوسي.

د روزنیزې فلسفې محور دانسان نفـس دی. او د ښـوونې او روزنــې اصلي او رسمي مرکزونه ښوونځي دي نوځکه د فلسفې مخاطـب او اداري نظریاتوپه اوریدلو او عمل کولو مدیران، ښوونیز مسـئولان او ښوونکي دي. ځکه چې د فلسـفي بحثونـو څخـه یـوهم ارزښـت پیژندنه او په ځانګړی ډول اخلاق دي. په ښوونیزو فلسـفي بحثونـو کې اړینه ده چې اخلاقو ته له نظري او وروسته له عملي پلوه اشـاره وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د اړیکي جوړولو اوبیان طریقې

دفلسفې او ښوونې روزنې ترمینځ د اړیکو جوړولو او بیـان لپـاره لـه لاندې لارو څخه کار اخلو.

الفـــ د نظیر (بې مثاله) مسایلو څخه، نړی، معرفت، ارزښت او ښکلا پیژندنه، خیر او شر، خپلـواکي اړیکـه، انسـان پیژندنـه او دهغـوی نظرونه طرح کیږي او د ښوونې روزنې سره د هریو تر څیړنې لاندې نیسو.

ب ـ دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکـی او مطـالعې دپلټنــې لپـاره دویمه څیره پداسې ډول چې د یو ښوونیز نظام د پروسې عناصر په تفکیک سره مطرح شي او فلسفې سره د هر یو اړیکه جلا جـلا تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث لاندې ونیول شي پدې صورت کښې د یو روزنیز نظام عناصرچې هدف، برنامه، طریقه، وسیله او ازمایښت دي؛ هریو یې طرحه کوو او اړیکه یې له فلسفې سره تر څېړنې لاندې نیسو که چیرې څېړنې او مطالعې ته په همدې ډول دوام ورکړو نو بحث به مو نور هم اوږد شي.

ج ـــ د پلټنې دریم شکل دادی چې فلسفه د خپلو تعریفونوڅخه د یوتعریف پربنسټ یوې خواته پرېږدو او اړیکه یې د روزنې سره تر څېړنې لاندې نیسو.

د ـــ دې ته په کتو سره چې فلسفه اوروزنه انساني مسائل دي پخپله انسان چې د نړۍ موجود دی محور ونیسو په ټوله کې کله چې انسان ته د ځمکې پر سر وګوره نو وبه وینو چې انسان یوه اړیکه ده.او دا اړیکه اوبو، هوا ،خاوره، لمر، حمام له ځناورو سره اوپه پای کې نوروانسانانو ته د اړتیاوو یوه ټولګه ده. له انساني غوښتنو څخه ځینې غوښتنې تر دې کچې شدیدی وي چې د دوی د ژوند کولو سبب ګرځي او که چیرې دغه غوښتنې یې پوره نشي نو کیدای شي چې دا ډول انسانان خپل ژوند د لاسه ورکړي.

دبیلګې په توګه: که، اوبه هوا او یا هم رڼا په انسان قطع شي او په ژوند کې ورته ونه رسیږي نوطبعاً دانسان ژوند ورسره پایښت مومي، که چیرې زمونږ لیدلوری انسان ته له دې زاویې څخه وي نوویلی شوچې انسان یو کمزوری اوضعیف موجود دی.

هـــ بل عمومي لیدلوری چې دانسان په اړه موجود دی هغه که چیرې د ژوند عوامل لکه هوا او اوبو په اړه پوهه ترلاسه کړو، وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا فکر وکړوچې انسان په دیگ بخاراو بالون کی د هوا ساتنه کوي، د بندونوپه وسیله اوبه ذخیره کوي او سوند د موادو څخه په گټه اخستینې سره له الکتریستې (بریښنا) څخه روښنایي ترلاسه کوي د ځمکې له کرې څخه وځي او دبالون د ذخیره شوې هوا څخه په استفادې تنفس کیږي، او ددې وړتیا لري چې د بحرونو څخه تیل استخراج کړي د وراثت په علم کې پوهه درلودل دا توان لري چې کرنیز محصولات او نور نباتات څو چنده زیات کړي ویلای شوچې انسان یو توانمند موجود ده او کولای شي طبیعت د خپل ځان تابع کړي.

څرنگه چې ایریخمان ویلی دي

ټولنیز او طبیعي علوم مونږ ته ددې امکانات برابروي چې په طبیعت او ټولنې برلاسی شواو دټولنې پرمختگ په شعوري ډول رهبري کړو، د فلسفې موضوع پیدایښت، معرفت او ارزښت پیژندنه ده په پیل کې دښوونې روزنې موضوع زدکړه، لوستل، لیکل او شمیرل ده، په پورتني پوړکې، د ښوونې روزنې موضوع د پرمختگ پالنه، ذهني پرمختیا، فردي استعدادونه اوټولنیزه پالنه ده. که فلسفي اوښوونیز روزنیز مفاهیم په عمومي ډول په نظر کې ونیسو نو دلته پوښتنه راپیداکیږي چې ایا لومړی یې باید د فلسفې څخه پیل کړو اوکه د فلسفي کتنو پربنسټ دښوونې روزنې لاره هواره کمیت او کیفیت یی روښانه کړو.

یا برعکس که لومړی یې باید له ښوونې روزنې څخه پیل کړو. او وروسته یې فلسفه پیدا کړو؟ که دا پوښتنه د ښوونې روزنې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختللو فیلسوفانو او د فکر خاوندانو څخه وپوښتو نو په وړاندې به یی ځواب دا وي، چې هر ډول روزنیز تدابیرله ځان سره فلسفه لري . د یادې پوښتنې له ځواب څخه دا پایله په لاس راځـي چـې ګویا فلسفه دښوونیزومسائلو تعلیمي سازمانونو پرسر دتاج حیثیت لري او فلسفه د ښوونې او روزنې څخه وړاندې او روزنـه ورپسـې ده فلسفه دپیدایښت په اړه بحث کوي دپیدایښت ښوونیز ښـوونځي او اړوند مسائل بیلابیلو لیدلورو د رامینځته کولو لپاره زمینه برابـروي، او دغه حقیقت پخپله ښوونیز عقلانـي امـر دی، فلسـفه د ځـانګړو موضوعاتو سره کار نلري او موضوع یې وجود ده او دوجود موخه تـر ټولو دعامو مسائلو په بر کې نیـول دي پـه همـدې ډول فلسـفه د معرفت، دمعرفت څرنګـوالی، دمعرفـت ډولونـه، دحقیقـت سـره د معرفت اړیکه او د معرفت د ارزښـت سـنجي پـه اړه بحـث کـوي. اوپدې هڅه کې ده چې انسان د حقیقـت پـه لاس تـه راوړلـو او د نفس استکمال ته پاملرنه وکړي دغـه بحثونـه پـه مسـتقیم ډول د ښوونې او روزنې سره کار لري

ـ ښوونه روزنه د زده کړې سره کار لري. او زده کـړه هـم د هماغـه دمعرفت ترلاسه کول دی پدې برخه کې باید ښـوونکی پـه بشـپړ ډول د معرفت په څرنکـوالی اوماهیـت بانـدې پـوه وي. دښـوونیز سازمان بله موخه په ټولنـه کـې د سـالمو افـرادو د مونـدلو لپـاره دټولنیزو خصایصـو پالنـه ده. دفلسـفې بلـه موخـه د پیدایښـت او معرفت پیژندنې سـربیره ارزښـت پیژندنـه ده. پـه ټولـه کښـې د ارزښتناکو مسائلو له جملې څخه هنر اوښکلا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر څه ته وایی؟

په فلسفه کې دا ویل کیږي چې دهنرمندانو ښوونه او د هنرمند روزنه هغه کارونه دي چې ښوونځي او ښوونیز بنسټونه یې په غاړه لري چې له ډلې څخه یئ هنر او شاعري ده. شاعران په ټولو قومونو او ټولنو کښې دټولنیزو افکارو په رغونه کې تر ټولو ستره او ارزښتناکه ونډه لري په پوره پام سره له یوې داسې دورې څخه یادونه کولای شو چې د شعر ویل پکې دریدلي وي په تاریخ کې دشعر ترڅنگ نثر هم د فردي ژوند او دټولنې د فرهنگ په ساتنه کې رغوونکی رول لوبوي. اونور هنرونه لکه، نقاشي، فلم جوړونه، حکاکي، دگرافیک کاروونه، مجسمه جوړونه، ډرامه جوړونه، نځاگانې اوپدیدې. دا هر یویې پخپل ځای ارزښت لري دهنر دا ټولې څانگې په ښوونځیو اود لوړوزده کړو په موسسو کی ښوول کیږي اما د دې ټولو هنرونو تر څنک فلسفه هغه هنر دی چې په ټوله کې دروزنې مسئلی ته سازمان او مانا وربښي.

نوکولای شوووایو چې روزنیزه فلسفه د ارونو مشخصه بیانونکې، د موخو ټاکوونکې او د روزنیزو طریقو څرگندوونکې ده.

د پیدایښت فلسفه د ټولنیز ژوند، بنسټونو، موسساتو(institutions) او هغه اړیکې چې په وسیله یې خلک په سازمان شوو ډلو کې یو دبل سره راټولیږي په اړه ده. دا ډول اړیکې او موسسات چې کورنۍ ، دولت، قانون، مجازات، ښوونه روزنه، دین،اقتصادي طریقې او داسې نور چې ددوی په قلمرو کې د فلسفې طریقه مشخصه او پیاوړې ده اوغرض یې په نړۍ کې د پرمختګ په لور تلل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارزښت په اړه واقیعات او پلټنه د موسساتو لـه ماناوو ده. د لا روښانتیا لپاره یی بیلګه را اخلو، فرض کړئ چې مونږ ښوونې او روزنې ته دیوې ټولنیزې وسیلې په سترګه ګورو، په سر کې اړینه ده چې اړوند واقیعتونه، لکه تحصیلی پړاونه، اداري سیستمونه، مالي او حسابي چارې، دښوونکو استخدام او ټولې هغه ماشینی بنې چې په یوښوونیز او روزنیز نظام کې شتون لري تر بحث او څېړنې لاندې ونیسو. خو فلسفه غواړي ددې سربیره پدې پوه شي چې د ټولودستګاو ترشا هغه موخه چې موجوده ده څه ده؟

او هغه موخه د فرد او ټولنې د ژوند لپاره څه خدمت کولای شي؟ یو ځانګړی نظام دیوښه ژوند، ښار، د شخصیت وده یا تر دې چې معنوي ارزښتونه په کومې مانا سره پیژني؟ ایا دغه دستګاه په ټوله کې یوه موخه که یوه عقیده او یاهم یوه هیله ده؟ اوکه داسی وی نو ایا دغه هیله او نظریه یې په دومره هڅو ارزي؟

دفلسفې او نورو علوموترمنځ عمده او اصلي اختلافات:

په هر علم کې ځانګړې موضوع تربحث لاندې نیول کیږي چې پیژندنه ، معرفت او تفصیل یې اوړدوالی مومي. ډیر علوم ځانګړي کیږي اما فلسفه هڅه کوي چې ټولې نړۍ ته په یو ډول وګوري. اود ځانګړو علومو پایلې په یوې عمومي او جامع مطالعې سره راټولې او ترتیب کړي.

علوم هغه فرایض کاروي چې پخپله علماوو تر مطالعې او پلټنې لاندې نیولي وي. دا ډول مفاهیم باید په فلسفه کې تحلیل شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دا ریښتني دي که ناسم، مونږ د طبیعت د څرنګوالي او اساس په هکله پلټنې کوو چې د فلسفې موخه هم همدا ده.

لومړنی فلسفه د وجود(طبیعت او د نړۍ لومړنی او اصلي څرنګوالی) او معرفت پیژندنه (طبیعت او دانساني معرفت څرنګوالی) دي د ډیرو ستونزو او مسائلو حل لومړنیو اصولو ته مراجعه ده چې فلسفي تفکر پرې نایلیږي او کولای شي پیدا یې کړي.

مثلاً هغه وخت باید سخت تصمیمونه ونیسو کله چې د سیاسي او دیني مسائلو په لومړنیوو اصولو باندې پوه او د هغوی مفهوم راته روښانه شي چې بیا د بیلابیلو نظریاتو په رڼا کې په همدې مسایلو باندې فکر وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د مقایسوي اړیکې موندنه:

ــ فلسفه دعقلي علومو له ډلې څخه ده .

ــ په فلسفي بحثونو کې ژور فکر وجود لري.

ــ د فلسفې موضوع د پیدایښت پیژندنه ده.

ــ معرفت د فلسفې وړ بحث د عمده مسایلو له ډلې څخه ده.

ــ د معرفت اعتبار په فلسفه کې یو حس ګڼل کیږي.

ــ عقل ګرایي د هغه بحثونو له ډلې څخه ده چې په فلسفه کې طرحه کیږي.

ــ د فلسفې د بحثونو څخه یو هم ارزښت پیژندنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــــ ازاده فلسفه د معارف اشرافو ته علوم دي.

ـــــ دعمده موخوڅخه يې د علاني ځواک پالنه ده.

ـــــ دنيوکيز تفکر موخه ښوونيز اوروزنيز نظام ده.

ـــــ دپيدايښت پيژندنه د ودې مهم عامل دی.

ـــــ په ښونيزو موسساتو کې ډير تينګار پر دې دی چې د پوهې ترلاسه کول ممکن دی.

ـــــ په ښونيزو او روزنيزو ځايونوکې له حواسو څخه په ګټې اخيستنې تينګار کيږي.

ـــــ پوهنيز او رياضيکي مسائل دعقلي استدلال په واسطه ثبوتيږي.

ـــــ په تربيتي خپرونو کې ارزښتناکه مسائل خوراډير دي. مثلاً: دانسان ښکلا،په انساني صفاتو دبشراو تولنې اخلاق، دود، ځانګړتياوې دهغوی ښکلا او نور دي.

ـــــ خدای پيژندنه د ښوونې روزنې يو له بنسټيزو موضوعاتو څخه ده.

ـــــ په فلسفه کې عملي اونظري مسائل دواړه مطرح کيږي.
ـــــ په فلسفه کې د پيدايښت اوهغه شيان چې نه وي اړوند مسائل تر بحث لاندې نيول کيږي. ـــــ دپيدايښت له عوارضو څخه د علت او معلول موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــ فيلسوفان د مادي او معنوي اړوند مسائل مطالعه او بحث پرې کوي.

ـــــ فلسفه د حقيقت د کشف په لټه کې ده.

ـــــ د فلسفې د بحثونوڅخه يو هم د ټولنې د ايډال انځور ده.

ـــــ په سياسي فلسفه کې د حکومتونو ډولونه جوړيږي.

ـــــ په فلسفه کې د رښتيا او درواغو قضيو په اړه مطالعه او څيړنه تر سره کيږي.

ـــــ په اسلامي ښوونه او روزنه کې تړاو.

ـــــ ښوونيز او روزنيز نظامونه د نظري او عملي موضوعاتو لرونکي دي د زده کړې په پروسه کې د پوهې موضوع شتون فرض ګڼل کيږي.

ـــــ نزيکي قوانين عموماً لورې اړيکه څرګندوي.

ـــــ دښوونې روزنې په برخه کې مادي اومعنوي اړتياووته پاملرنه کيږي.

ـــــ ښوونه روزنه هم دحقيقت په تعقيب کې ده .

ـــــ په ټولنيزو سازمانونو او علومو او همدارنګه روزنيز علوم،ايډيال ټولنه مطالعه کوي .

ـــــ د ټولنې دګټورو اوسالمو افرادو روزنه د ښوونې او روزنې دمهمو اهدافو له ډلې څخه ده دښوونځيو په برنامو کې دحق او باطل ميعارونه معرفي او ښوول کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــ دنظري اخلاقو بحث د فلسفې دمهمو او ارزښتناکو بحثونو لـه ډلې څخه ده.

ـــــ دزياتوالي په فلسفه کـې د سـترګو او ذهـن موافقـت مطـرح کيږي.

ـــــ دخپلواکۍ مفاهيم ، استقلال ، تجربه ، اړتياوې ، زور او واک پـه فلسفه کې مطرح کيږی .

ـــــ(دفلسفې ستاينې)دپوهې دمينوالو پر مبنا ده.

ـــــ په فلسفه کې د ريښتنی پوهې ترلاسـه کولـو امکـان مطـرح کيږي.

ـــــ په ښوونه روزنه کې د ،اخلاقي روزنه، اخلاق څه دي، بااخلاقـه څوک دی، د کورنۍ سره څه ډول چلند وشي، ټولنيز چلند بايـد څـه ډول وي، ښوونه روزنه د پيدايښت په ښکلا ټينګار کوي او په اړه يی بحث کيږي.

ـــ ښوونيز نظام تل د سترګو او ذهن سره کار لري يعنی دسـترګو او ذهن مسائل د زده کړې د پروسې يوه برخه ده.

ـــــ هر يو، خپلواکي، فعاليت، اوتجربه هغه ټکي دي چې ښـوونکي پخپلو طريقو کې ورسره مخامخ کيږي.

ـــــ پوهه او هوښياري د ښوونې روزنې موخه او موضوع دي.

ـــ د زده کړو په پړاوونو کې دپوهې اعتبار د منلو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې دهرې موضوع څخه چې یادونــه وشــوه دښــوونې روزنـــې سره په مستقیم یا غیر مستقیم ډول اړیکه لري.

د ښوونې او روزنې پیژندنه

ښوونه او روزنه هم دفلسفې په څیر د خپلو پیچلو او لویو مسائلو لــه کبله ډول ډول تعریفونه لري چې ځینې یې په لاندې ډول بیانو:

ـــــ ښوونه روزنه یو دومداره، جــامع او دټولــو لپــاره فعالیــت دی د انسان او ټولنې د ودې د فرهنګ شتمني ده.

ـــــ هغه لاسته راوړنه ده چې د ترلو او منظمو علومو څخه ترلاســه شوې او په وسیله یې عدالت ټینګیږي.

ـــــ دښوونې روزنې نظام : (د کلي سازمان جوړونه ده چې په وسیله یې د ټولو ډولونو او پړاونو پالنه او ښوونه دخلکو لپاره برابریږي.

ـــــ ښوونه روزنه د راتلونکي برخلیک لپاره بنسټیز عامل ګڼل کیــږي او باید انسانان په مختلفو وختونو کې د ټولنیزو بدلونونو لپاره چمتــو وي.

ـــــ دانسان د چلند د پرمختګ ټوله ایزې مرحلې ته ښوونه روزنــه وایي.

ـــــ ښوونه روزنه ټولنیزه مرحله ده، چې انسان پکې ټولنیزې وړتیــا او فردي ودې ته رسیږي دغه مرحله د بنسټونو په وسیله لکــه ، پــه ښوونځي، مدرسه، پوهنتون او داسې نورو کې تر سره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــــ ښوونه روزنه هغه سازمان یافته او تړلې زده کړه ده، چې د يو لړ علومو، مهارتونو اوهغه تفاهمونه چې د ژوند دټولـو فعاليتونولپـاره ارزښتمند دي د ليږدونې لپاره جوړه شوې.

ــــــ هغو بدلونونه ته چې انسان يی دخپل نفـس يـا نـوعې څخـه ترلاسه کوي روزنه ويل کيږي.

ــــــ زده کړه او پالنه د ښوونکي او زده کوونکي د ګډو اعمالواو چلنـد منظمه ټولګه ده.

ــــــ روزنه يانې پداسې ډول د يو فرد چمتو کول چـې نـه يـواځې د چاپيريال سره توافق پيدا کړي بلکې په هغه کې داخـل او تصـرف يې کړي او پايله يې د ځان او ټولنې د تل انکشاف او پرمختيا سبب وګرځي.

ــــــ ښوونه روزنه د تجربې بيـا جوړونـه او سـازمان ورکولـو څخـه عبارت ده پدې موخه چې دتجربــې مانـا پراختيـا ومـومي او فـرد دراتلونکـو تجربـو دلارښـوونې او کنتـرول لپـاره ځـواکمن کـړي.
ــــــ ښوونه روزنه د سم قضاوت او ځواک څخه عبارت ده.

ــــــ ښوونه روزنه د فردي لارښوونې او ودې څخه عبارت ده.

ــــــ روزنــه د هغــو سيســتيماتيکومنظموهڅواو کوښښــونو او د شخصيت د ودې پروسه ده چې د ټولنې په غوښتنه او د هغـوی لـه اړتياوو سره سم ورته لوری ورکوي.

ــــــ ښوونه روزنه هغه هنر دی چې افراد د ژونـد کولـو لپـاره چمتـو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښــوونیزو نظریاتوپــه بیــان کــې د روزنیــزې مــوخې او د درســي موضوعاتو په ټاکلوکې د فلســفي موضــوعاتو څخــه ګټــه اخیســتل کیږي.

دبیلګې په توګه: ښوونکی فلسفي نظام ته په پاملرنې او هغه لــوری چې دانسان او نړۍ په پرتله یې لري دانســان لپــاره یــو ځــانګړی څرنګوالی په نظر کښې نیسي، یانې فلسفه او ښوونه روزنه یو واحد امر دی، چې فلسفه نظري بڼه او ښوونه روزنه یې عملي بڼه جوړوي. له همدې ځایه ده چې فیلسوف دانسان او نــړۍ اړونــد تولــه ایــزه مطالعه لري او د یوځانګړي لید لوري څخه ورته ګوري اوهڅه کــوي چې دښوونې روزنې په وسیله هغه مقام چې دانسان لپــاره یــی پــه نظر کې نیولی لاربښوونه وکړي.

دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکې پلټنې لپاره درې طریقې:

دلاخیړنې په موخه د فلسفې او ښوونې روزنې د یوځایوالي اړونــد لاندې طریقې په نظرکښې نیسو او ترمینځ یې اړیکه په لاس راوړو.

لومړۍ طریقه: پدې طریقه کې دهغې څانګې په حیث چــې د میتــا فزیک، انسان پیژندنې، او ارزښتونو پورې اړوند مسائل دي تر بحث لاندې نیســو. زده کــړه او پالنــه چــې خپلواکه پوهه ده او له پیژندنې او ارزښتونو ســره ســروکار لــري لــه فلسفې سره اړیکه ټینګوي نو زده کوونکي باید د فلسفي موضوعاتو لکه د نړۍ څرنګوالی، دمعرفت بنسټ او ارزښتونو سره بلدتیا ولري. له همدې لارې زده کوونکی د زده کړې پر مهال د علومــو د بیلابیلــو څانګو لکه فزیک، ژوند پیژندنه او هغه نظرونه چې فیلسوفانو د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او انسان په اړه وړاندې کړي وکړای شي زده کوونکي پــه روښــنايي کې پرېږدي. په درسي پروسه کې اخلاقي مسائل، د ارزښتونوښنسټ اود ارزښت لرونکو پرېکړو د کولو څرنګوالی تر مطالعې لاندې نيسو.

دويمه طريقه: پدې طريقه کې د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړيکه د فلسفې مباحثي مسائل د روزنيزو مسائلو په وړاندې ځای نيولی. او د يادو مسائلو ترمينځ اړيکه په چلند اوپايلــه کــې څرګنــديږي پــه پوهنيزو بحثونو کې ښوونکي او زده کوونکي پدې توانيږي ترڅو لــه منطقي ، استقرايي، کره، او نورو د حل لارو چارو څخه ګټــه واخلــي د مسئلې دحل طريقه د هغو ګټورو طريقوله ډلــې څخــه ده چــې د زده کوونکواو ښوونکو په فکري وده او د مفاهيمو په پوهولو کــې خــورا ارزښتنمنه او د زده کوونکو پام د مسائلو حل تــه اړوي. او لارښــوونه ورته کوي ياني د کتنې، ازمايښــت، مطــالعې او د ډول ډول فکرونــو پلټنه په نظري او عملي طريقو زده کوي خپل فکرونه ځواکمن کړي ترڅو پخپله د فکر خاوندان شي.

دريمه طريقه: پدې طريقه کې کولای شو فلسفه د تيوری او ښــوونه روزنه د عمل په توګه وپيژنو. څرنګه چې فلســفه مــونږ لــه نــړۍ او انسانانو سره بلدوي نو دا ډول پيژندنه زمــونږ پــه شخصــيت اغيــز اچونکې هم ده. د فلسفي نظرياتو لوســتل يــو ډول ځــانګړې پــام اړونکې څيره لري چې د وګړو پام ځان ته را اړوي. دا پام د ښــوونې روزنې اود فلسفې يوه برخه جوړوي همدې مطلب تــه پــه کتوســره جان ديوی ويلي: که مونږ وغواړو چې ښوونه روزنه د بنسټيزو عقلي اوعاطفي ليدلورو د جوړولو په ډول نسبت طبيعت او هــم شــکلو تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو نو پدې حالت کې شاید فلسفه د بشپړې نظریې په توګه او یا هم د نظري ښوونې او روزنې د اساس په توګه تعریف کړو.

ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ اړیکه

۱۸۷۹ کال د اروپاپوهنې د علمي کېدو کال دی. د شلمې پیړۍ په پیل کې اروپاپوهنه د ژوندیو موجوداتو د برخورد څېړنې د عنوان وپیژندل شوه او لـه ۱۹۳۰ تـر ۱۹۴۰ کـال پـورې دود وه. امـا اوسـمهال د اروپاپوهنې پیژندنه هم د برخورد او هم ذهنـي مالومـاتو تـه اشـاره کوي، په پای کی کولای شو اروپاپوهنـه پـه دې ډول تعریـف کـړو. اروپاپوهنه د مطالعې او ژوندیو موجوداتو د چلند او ذهني مالوماتو لـه علمي پلټنې څخه عبارت ده او د انسان چلنـد پـورې اړونـد څېړنـه کوي. تر څنګ یې عمل هم بیانوي اروپاپوهنه په انفرادي او ډله ایـزه توګه دانسان چلند اوذهن تر څېړنې لاندې نیسي د فکر کړنـې یـې بیانوي او هڅه کوي تر څو وښایي چې د بشـر د سـلوک ډول تـر کومې کچې عقلي، غریزوي او یا هم دودیزه بڼه لري.

په ۱۹۱۰لسیزه کې والتر لیپمن دا نطر ورکړ چې زمـونږ د سیاسـي فکر یوه لویه نیمګړتیا داده چې د اشارې پرته غـواړو انسـان تـه د سیاست له علم څخه خبرې وکړو. دنظـري څېړنـې څخـه وړانـدې موضوع څېړونکی باید دانسان په اروا باندې پوهنـه پـوه وي. دا چې ټول پدې اند دي چې د ټولنیزې پدیـدې علمـي پلټنـه بایـد د اروپاپوهنې پر بنسټ ولاړې وي. د بشر د طبیعت پورې د اروپـوهنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند واقیعتونه باید د لومړنیو سیاسي مفکرینو پـه څیـر ونـه منـو، بلکې په مستقیمې کتنې او تجربوي ډول سره یې واقیعـت پیـداکړو چې په پای کې به زمونږ څیړنه ترسره او ګټوره کـړي، چـې دا ډول کړنې ټولنیزو پلټونکو په ټوله ایزه توګه منلي او تر ډیره پـورې د اروا پوهنې کلید د انسانانو د فعالیتونو د پرانستلواو سلوک لپاره پـه کـار وړل کیږي. اروا پوهنه د انسانانو انفرادي او ډله ایزې کړنې تحلیلوي او دانسان د ژوند له ټولو بڼو لکه ښوونې روزنې سره سروکار لـري د ټولنو په پرمختګ او او دانسانانود مسائلو په پیچلتیا کې ارواپوهنـه ستررول لوبوي یانی اروا‌پوهنه د علومو په پرمختګ سره نـوره هـم پراختیا مومي او ددې تـوان مـومي ترڅـو د انسـانانو سـتونزې او مسائل په غوره طریقو سره حل کړي.

د راوا پوهنې طریقې:

هر عمل چې دانسان له لوري ترسره کیږي له بیلابیلو اړخونو څیړنه کیږي. مونږ په اروا پوهنه کې له داسې پیښو سره مخامخ کیږو، چې هره یوه یې د چلند سره سمه ټاکـل کیـږي، د یـادونې وړ ده چـې هرعمل مـو بایـد د ځـانګړې پـاملرنې وړ وګرځـي یـانې د پیښـو دسموالي او ناسموالي څیړنه مطرخ نده.

عصبي طریقه ــــ زیستي: (NEUROBIOLOGICAL APPROACH)

دانسان مغز د ملیاردونو حجرو په درلودلو سره د بدن پیچلې برخـه جوړوي ټولې اروایي پیښې پداسې طریقه د مغز او عصبي سیسـتم په فعالیت کې دي چې د ژوند د عصـبي پیښـو او ذهنـي معلومـاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخبناه ګڼل کیږي. او په اړه یې پلټنه کیږي د اروا پیژندنې پلټنه چې پدې برخه کې کار کوي د مهمو مسائلو په رامنځته کولو سره وایـي چې د مغز، چلند او تجربې ترمینځ د نږدې فعـالیتونو پـه تـرخ کـې منځته راغلی ده.

سلوکي طریقه: (BEHAVIORAL APPROACH

په سلوکي(برخورد) پیښو کې هغه سـلوک چـې د لیـدنې وړ وي ترمطالعې لاندې نیسو ددې پیښو بنسټ ایښوودونکی یو امریکایې ارواپوه چې واتسون نومیـده ؤ. واتسـون متوجـه شو چې له داخلي لارې دانسان د اعمالو مطالعـه ګټـور لیـد لـوری نلري، که چیرې اروپوه وغواړي چې له دې لارې یې مطالعه کړي نو لازمه ده چې د لیدنې وړ وي

واتسون د نیمې پیړۍ په موده کې په اروایي لیـدلوري کـې بـدلون راوسـت. خوځنـده اروپوهنـه دهغـو ځوابونـو پـه وړانـدې چـې د خوځښتونو په مقابل کې ارایه کیږي څیړنه کوي، او پام یې دیتـه ده چې کومې جایزې کولای شي چې د ځوابونو د ځواک عامل وګرځـي او له کومې لارې کیدای شي چې د تشویش او تنبیـه د څیـرې پـه بدلون سره د چلند د پیاوړتیا او چوپتیا سبب وګرځي.

طریقه پیژندنه: (COGNITIVE APPROACH)

ددې لارې د پلویان پدې عقیده دي چـې د انسـان د اخـذې حس یو غیرفعال حس دی ځکه چې د انسان مغز پـه فعـال ډول د خبرتیاوو ترلاسه کولو وروسته په پلټنه لاس پورې کوي او په تجربو او زده کړو سره کولای شي په نورو معقولو او مسئلو پوه، حل او نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلونونه پکې رامنځته کړي دا لارې نفي کوي او پــه جوړښــتي بڼــه کړنې او ذهني مالومات مطالعه کوي.

 مونږ بايد دا منو چې د(S ـ R) ارواپوهنه د ساده سلوک لپاره بســنه کوي اما ارواپوهنه تر ډېره په په زړه پورې بڼو سره د ذهني پام پــه نه موجوديت سره هم په علمي توګه سلوک مطالعه کوي.

د پديدې پيژندنې طريقه: (PHENOMENOLOGICAL APPROACH

دا کړنې تر ډېره د يو فرد په ځانګړو تجربو ټينګار کوي. د بيلګې پــه توګه امکان لري چې دوه کسان د يو واحد موقعيت په اړه په بشــپړ ډول له ځان څخه متفاوت نظرونه څرګند کړي. دا نظريه باور پــدې باور ده، چې خپله د هغوی څخه د پوښتلو او څيړنو لــه لارې د خپلــې طريقې د بيان لپاره د هغوی کړه وړه په بشپړ ډول وپيژني. دهغــوی اعمالو ته په کتو سره دغه نظريه هم د پيژندلو ديــوې طريقــې پــه توګه تايئدوی. ترڅو کړه وړه ددې په توپيرچې پيښــې وپيژنــو او د پيښو د درک په څرنګوالي هم ټينګار کوي.

پديده پيژندونکي په ګونګو او مبهمو موضــوعاتو او مســائلو عقيــده نلري، او پر دې معتقد دي چې انسان له ځان څخه پرتــه د بهرنــي ځواک د لوبو ځيز نشي جوړيدای بلکه انسان يو خپلواک موجــود دی چې د ټاکنې حق لري او ديو کوچنې کوونکې انګيزې لرونکــی ده او خوښيږي او مينه لري ترڅو ځانته پرمختګ ورکړي. په همدې دليــل يی په کړنو ځيني پوهانو(انسان ګرا) د پديده پيژندونکو په نوم ياد کړي. او دا څرګنده ده چې د انسان د شخصيت د ودې او جوړښــت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبب ارثي او محيطي عوامل دي او پدې برخه کې ښــوونه روزنــه د لارښوونې او لوري ورکولو رول لوبوي. يانې ښوونه روزنه د محيطي او ارثــي تــاثيراتو عوامــل د انســان شخصــيت د ودې پــه منظــور سازماندهي او لوری ورکوي.

د ارواپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ توپير

اروا‌پوهنه اوښوونه روزنه پخپلو مسلسلو موضــوعاتو کــې يــوه ګــډه موضوع لري چې له اروايې جوړښــت څخــه عبــارت ده، يــانې دواړه علوم د انسان په اروايي جوړښت اخته دي يوازې پدې تــوپير ســره چې هره پوهه د يادې موضوع مختلف اړخونه په جــلا جــلا ډول تــر مطالعې او پلټنې لاندې نيسي.

پدې اړه د ښوونې روزنې پلټنه په داســې ډول ترســره کيــږي چــې ښوونه روزنه بايد په کومو طريقو، په څــه ډول توکــو، پــه څــه ډول داخلي مالوماتو او مطالبو سره انسان تــه وليــږدول شــي تــر څــو د انسان د شخصيت اړوندې مشخصې ځانګړتياووې په لاس راشــي خو دا اروا‌پوهنه له دې ډول مسائلو سره سرو کار نلري. اروا‌پوهنه د انسان دارواېي پرمختګ مقررات د ژوند په مختلفــو پړاونــو او هغــه اروايي ځانګړتياوې چې د ښوونې روزنې د تاثيراتو په پايله کــې پــه انسان کې راځي تر مطالعې اوڅيړنې لاندې نيسي. پــدې اســاس د انسان په اروايي بڼه کښې بدلون او دښوونې روزنې په ځانګه کښې پلټونکی د روزنيزو فعاليتونو د پايلی په توګــه شــميرل کيــږي ددې قوانينــو پــه بــدلون پوهيــدل د اروا‌پــوهنې بنســټيزه موضــوع ده. د ښوونې روزنې او اروا‌پوهنې ترمينځ بل توپير پــدې کــې ددی چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواپوهان، درسي، ښوونيز او روزنيز مسـائل او ميتودونـه د اروايـي پرمختګ عواملو په توګه منلي پداسې حـال کـې چـې لـه درسـي مسايلو، ميتودونو، تجهيزاتو لوازمو او نور چې د ښـوونې روزنـې پـه ځانګه کې ترې ګټه اخيستل کيږي د روزنيزو علومو د يو عالم لپاره د يو اساسي دندې او وسيلې په توګه د منلو وړ دي.

ګروټ هوف پخپلوڅيړنو کې ليکي چې د ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ سربيره پردې چې نږدې اړيکې لري نو په پرمختګ کې هـم دواړه يو بل ته اړتيا لري.

ګروټ هوف پدې باور دی چې ارواپوه بايد دانسان د بدن داخلـي جوړښت چې تر روزنې لاندې نيول کيږي پرې پوه وي.

همدا ډول د روزنيزو علومو پوهان بايد پوه شي چې روزنيز مسائل او موضوعات په کوم ډول دانسان د رواني حقايقو پورې پـه پرلپسـې ډول جوړ شي. په مشخص ډول ويلی شو چې ښوونکی پخپلو درسي او روزنيزو فعالتونو کې داړتيـاوو، احساسـاتو،عواطفو، تمـايلاتو او د انسانی شخصيت د نورو ځانګړتياوو پيژندنې سره سرو کار لري که چيرې ښوونکی د زده کوونکو په دغو ځانګړتيـاوو پـوه نـه وي نـو پوهنيز فعاليتونه به يې له داسې ستونزو سره مخ شي چې بيا تـرې دوی هيڅ ډول ګټه نشي پورته کولای.

پدې برخه کښې ښوونکی او ښوونه روزنه د ارواپوهنې مرستې اوپه اړه يې مالوتو ته اړتيا لري. علمي څيړنو ښـودلې چـې ارواپوهـان او ارواپوهنه هم ښوونې روزنې ته اړتيا لري. ياني له پـوهې او عملکـرد پرته له ستونزو سره مخ کيږي کله چې ارواپوه د انساني شخصـيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقيقي ودې، موجوديت او د انسان په اروا ځـان پوهـوي، نـو د لاپوهيدو لپاره د ښوونيزو او روزنيزو عواملو پيژندلو ته اړتيا پيداکوي. ځکه د انسان اروايي وده او پراختيا په هـر ډول چـې وي لـه خپـل ځواک څخه نه ترسره کيږي. بلکې روزنــه او عوامـل يــې دي چــې دانسان اروايې ودې ته شکل ورکوي يانې له ښوونې پرته د انســان هر ډول پرمختګ امکان نلري.

نو کله چې اروا پوهنه د انسان شکل او ځانګړتيا په ثبـوت ورسـوي. روزنه بايد د خپل کار د بنسټ په توګه په نظر کښې ونيســي. پـدې برخه کې اروا پوهنه د ښوونې روزنې مرستې ته اړتيـا لـري، او لـدې پرته د شخصيت ځانګړتياوې د پوهيدو وړ ندي. په همـدې ترتيـب ښوونه روزنه او پلان شوې موخې هغه وخت په ډاډ سـره د منلـو وړ دي. چې د يو پلټونکي شخصيت د جوړښت په برخه کښې موجودې وي، او همدا مالومات او خبرتياوې د اروا پوهنې په مرسـته پـه لاس راځي د ښوونې روزنې او اروا پوهنې د مطالعې موضـوع پداســې ډول سره ورته والی لري چې تر ډيره د دواړو عمومي اهـداف او مســائل سره يو ډول دي لکه د زده کړې وده او پالنه، د فرد وده او پرمختګ اودغه راز د ټولنيزو اړيکو پلټنه د ښوونې روزنې دبنسټيزوموضـوعات څخه ده.

د مسائلواو موضوعاتو د علمي او غوره څيړنــې پـه موخـه د فـرد او ښوونې روزنې وده، انکشاف او ټولنيزې اړيکې د هغو علومـو د پـايلو څخه ترلاسه شوې چې د ودې انکشاف او ټولنيزو اړيکې تر څيړنې او پلټنې لاندې نيسي ګټه پورته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزن د زیاتوالي، قد او سر وده او پرمختګ دغوره والــي او مهــارت په کارونو کې ده

ارواپوهنه دهغو علومو له ډلې څخه ده چــې د قوانینــو اړونــد لکــه د پرمختګ پرنسیپونه، ځانګړتیاوو، اروایي مشخصاتو د مختلفو کالنیو پړاوونو د مالوماتو د زده کړې اساســات، علمــي خبرتیــا د ښــوونې روزنې په واک کې ورکوي.

لازماً د اروا‌پوهنې د قوانینواو پرنسپونو د پیژندلو پرته طبعــاً ښــوونه روزنه په ستونزو کې ښکیل کیــږي، دیــو ســالم شــخص روغتیــا او سلامتیا د دواړو علومو یوه ګډه موخه ده.

دفکر سلامتیا: له نورو سره د برابرۍ او همغږۍ قابلیت څخه عبارت ده. بدلون د ټولنیز او فردي چاپیریال سمون او دشخصي تضــادونو او تمایلاتو حل په منطقي، عادلانه، او مناســبه توګــه د دواړو علومــو دپاملرنې وړ ده.

دانسان بنسټیزې اړتیاوې:

افراد د روغتیا د ترلاسه کولو په موخه کومو څیزونو ته اړتیــا لــري؟ دا پوښتنه مونږ ته د انسان د بنسټیزو اړتیاوو د پلټنې او موندنې لپاره لارښوونه کوي ترڅو پدې اړوند د اړتیاوو پنځــه ګــوني ســطحې او ددغو اړتیاوو ارزښت او ونډه دانسان په شخصیت ،صحت او دروغتیا په بحث کې مطرح کوو.

د اړتیاوو کچه (اندازه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهام مازلو په اند د بنسـتيزو اړتيـاوو پينځـه اصـلي شـميرې موجودې دي. چې کولای شو دهغو پـه لومړيتوبونـو سـره اړونـدې اړتياوې وويشو. دهغه له نظر سره سم په پيل کې بايد د ټيټې کچې اړتياووې تر هغې کچې حل شي ترڅو فرد وکـولای شـي د لـوړې کچې د اړتياوو پوره کولو په لوراقـدام وکـړي د مـازلو پـه واسـطه مشخصې اړتياوې د وړانديوالي په شمير عبارت دي له:

۱ـــ فزيولوژيکي اړتياووې؛

۲ـــ ساتندويه او روغتيايي اړتياووې

۳ـــ عاطفي او احساساتي اړتياووې

۴ـــ د نفس غوره اړتياووې؛

۵ ـــ ځان موندونکی اړتياووې؛

فزيولوژيکي اړتياووې

اکسيجن، خواړه، اوبه، له بـدن څخـه د خارجيـدونکو مـوادو دفـع، جنسي تمايلات او فزيکي فعاليتونه د فزيولوژيکي اړتيـاووې مهمـه برخه ګڼل کيږي.

ددې اړتياوو پوره کيدل اړين دي که چيرې ورته لاسرسې ونه شـي نو ژر تر ژر بايد د اړتياوو د بشپړلو لپاره هڅې وشي ترڅو يـې ژونـد وژغورل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه: که چیرې په تنفس کښې ستونزه رامنځته شوې وي، نو هرمرو باید مناسبه هوا د تنفس د ودې په موخه تنفسي دستګاه ته داخل کړای شي که نه په څو شیبو کښې به فرد خپل ژوند دلاسه ورکړي.

ساتندویه او روغتیایی اړتیاوې

ددې اړتیاوو اساس د زیان رسوونکو محیطي عواملو او عناصروڅخه ځان ساتنه او لریوالی دی. پدې سربیره شخص باید دا احساس کړي چې د موجوده ټولنیزو خطرونو څخه په امن کې دی او په وړاندې یې ساتنه کیږي او د ناروغانو د فزیکی اړتیاوو د تامین او ترلاسه کولو لپاره د لاسونومینځل او د بوی د لیږدونې د مخنیوي په موخه د استریل د طریقو څخه ګټه واخیستل شی.

عاطفي اواحساساتي اړتیاوې

ټول انسانان مینې او محبت ته اړتیا لري هغه نوي زیږیدلي ماشومان، چې د مینې او محبت څخه بې برخه دي. که د هغوی فزیولوژیکي او ساتندویه اړتیاوې پوره هم وي بیا به هم ژوند کول ورته خوند نه ورکوي.

لویان او ځوانان هم مینې محبت ته اړتیا لری او دا هیله لري ترڅو یو دبل په غم او خوښۍ کښې شریک شي چې ددې اړتیاوو د نه بشپړیدو په صورت کې ورته ناروغی، جدایي پیښیږي.

د نفس غوره اړتیاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرڅوک غواړي چې په ټولنه کې د یو ارزښتمند انسان په توګه ژوند وکړي او وپیژندل شي هغه باید په نفس باور ولـري او دا احسـاس کړي چې په ټولنه کې پیژندل شویدی د کورنۍ او خلکو په وړانـدې محترم دی که چیرې دغه اړتیاووې پوره نشي نو انسانان به یو د بل په وړاندې د درناوی په لور هومره تمایلات ونه ښيي. او همدا ډول د ناهیلی، بی کفایتي او پریدوالی احساس به پکې پروت وي کورنۍ او پالونکي کولای شـي پـه نفـس پـورې تړلـې اړتیـاووې اومرسـته غوښتونکي د اعتقـاداتو او ارزښـتنو د منلـو پـه وسـیله د ترلاسـه کیـدونکو اهـدافو د ترلاسـه کولولپـاره هڅـې کـوي او د هغـوی اسانتیاوې او ملاتړد ټولنې یا په ټولنه کښې د مهمو اشخاصوله خوا پوره کیږي دغه عمل یو ارزښتمند حس ګڼل کیـږي چـې چـې منـل شویو کسان ته یې زیاتوالی او غوروالی ښښي.

ځان موندونکې اړتیاووې

د اړتیاوو د غوره والي او لوړوالي له پلوه د نفس اړتیاوې تر نورو مهمې او لوړ مقام لري. چې په ژوند کښې لوړې کچې ته د رسیدو لپاره امکانات پکـې شته.مازلو هغه کیفیتونه چې بالقوی څخه په بالفعـل واردیـږي پـه ترتیب سره په لاندې ډول ویشي.

۱ـ د ځان او نور منل

۲ـ په کورنیو او باندنیو ستونزو د تمرکز علاقه

۳ـ دنیوکې توان او ځواک

۴ ـ د نورو لپاره د خوښۍ او غم احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ ټولو خلکو ته درناوی کول

۶ ـ د ښیګڼو او بد ګڼو ترمنځ د توپیر توان

د تئوری مازلو د پکار وړنې لار:

د مازلو د بنسټیزو اړتیاوو د مراتبو په لړۍ کې ساتندویه طرحې، داطلاعاتو په راټول، برنامه ریزي، طرحې او ارزيابي كارول كيږي.

په انساني شخصیت کې د اړتیاوو ونډه او ارزښت :

داسې ښکاري چې د مازلو په هرم کې فرد تل د خپلو اساسي اړتیاوو د بشپړتیا لپاره هڅه کوي همدا ډول که دانسان یو شمیر اړتیاووې پوره کیږي نو په بشپړیدو سره یې نورې هغه رامنځته کیږي او هغه فرد چې ټولې اړتیاووې یې له مينځه تللي تر اوسه د نورو شیانو په لټه کې دی.

بیلګه: امکان لري، چې تاسو د ځان د ښکلا غوښتنې ځواک زيات کړی او هنري توکو ته لاسرسی پیداکړی او یایې زده کړې ته ډیر وخت ورکړئ. پدې سره نوي خیزونه تعقیب کړئ او په هوښيارتيا سره يوې ځانګړې څانګې ته ورسيږئ د مازلو د نظريې د منلو څخه دا نتیجه اخلو چې د بشر د پیدایښت ګوهر ولاړ ندی او تل هڅه کوي چې د نړۍ په بدلونونو کې ځان د برابرۍ په حالت وګوري نن انسان د پرمختګ په حالت کښې دی چې دغوره مواردو د لاسته روړلو لپاره هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقیده څرګندوي چې دانسان د بدن غړي له پیدایښت څخه تر مړینې پورې د ودې او انکشاف په حالت کې دي.

روغتیا اوسلامتیا څه ته وایی اوسالم څوک دی؟:

کولای شو روغتیا د هغو مشخصو میعارونو په وسیله چې د عمر، جنس، ټولنې او سیمې اساسي عواملوپورې تړلي دي وپيژنو.

د اکولوجستانو له نظره سالم انسان هغه څوک دی، چې د جسمي، فکري، اروايي او اجتماعي پلوه سالم، بی عیبه، خوښ، فعال، له سیاسي بڼو باخبر، له اقتصادي پلوه تولیدونکی او له فرهنګي پلوه مسئول وي. لنډه دا چې د اروايي روغتیا موخه له ټولنیز چاپیریال سره ځان جوړونه ده. یانې هغه چاته سالم ویلی شو چې هم خپل او هم د نورو له نظره ټولنیز چاپیریال سره برابر او وتوانیږي څو خپلو دوستانو او ګاونډیانو سره د له کوم فشارپرته په هوساینې سره ژوند وکړي همدا ډول د اروايي روغتیا یوه نښه دا ده چې په څه ډول یو، په هماغه ډول ځان وپيژنو. او هغه څوک چې اروايي روغتیا نلري تل په ستونزو او جنجالونو کې اخته وي ځان کله بیوزله او کله هم ځواکمن ګڼي د ځان د وروسته والی لپاره عذر وړاندې کوي او پړه يې د نورو په غاړه اچوي او برعکس څوک چې اروايي روغتیا لري نود ارام او هوسا ژوند څخه برخمن او له ځان ښوودنې، بد اخلاقي څخه لریوالی غوره کوي کوي او تل د پرمختګ په لارې پسې ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه ټولنه کښې د انسانانو د روغتيا مهمه برخه په فـردي روغتيـا پورې تړلې ده او بايد د افرادو د اړتياوو سره متناسبه ټکنالوژۍ پکې وجود ولري اما د دريمې نړۍ هيوادونو په ټولنـو کښـې داسـې يـوه سلسله مسائل دخيل کړي چې له اړتياوو سره يې هـيڅ تناسـب او ورتوالی نلري.

دې هدف ته پام ســره Public health او health science د ســلامتيا ساتنه او پرمختګ ده.

مونږ يوازې (Promotion) نلرو،بلکې (protection) هم لرو.

ددې دواړو لپاره بايد يوشمير اقدامات وشي چې دا اقدامات بـه پـه حقيقت کې د صحت تعريف وي خو وړاندې تر دې بايد سلامتيا هم تعريف کړو.

د سلامتيا ماناوې د مختلفو ليدلورو له نطره تر څيړنې لاندې نيسو او وبه ګورو چې د تامينولو لپاره يې په څه ډول ننۍ پوهې تـه رسـيدلي يو چې د نننې طب په نوم ياديږي.

ددې مفاهيمو له پوهيدو وروسته دا پوښتنې را ولاړيږي چې سلامتيا څه ډول اندازه کيږي او د ترلاسه کولو لپاره يې بايد کـوم اقـدامات وشي؟ او د اندازه کولو لپاره يې له کومو لارو کار واخلو؟ هغـه کـه د جسم او اروا سلامتيا وي.

په واقعيت کې سالم هغه څوک دی چې جسم او اروا يې سـالمه او په سالمه ټولنه کې ژوند وکړي. سلامتيا نه يو لوری او نـه يوکميـت دی، بلکې يو کيفيت دی او د کيفيت اندازه کول هميشه نسـبي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې سره یی مونږ څلور تعریفونه په لاندې ډول وړاندې کــوو او پــه پای کې به دا څرګنده کړو چې کوم تعریف نن د منلو وړ ده.

لومړی تعریف: چې نړیوال روغتیایي سازمان WHO منلی په لاندې ډول دي: سلامتیا بشپړه جسمي، اروایي او اجتماعي هوساینه ده. په حقیقت کښې هغه وخت سالم کیدای شــو چــې دپورتنیــو درې واړو طریقو ترمینځ برابروالی تامین. او لږ تر لږه باید اجتماعي، جســمي او اروایي هوساینه ولرو دا هغــه تعریــف ؤ چــې نړیــوال روغتیــایی سازمان تــه د منلــو وړ ده او پــام مــو وي چــې جســمي، ارواپــي او اجتماعي هوساینه په مختلفو ټولنو کې مختلف وي. پدې سره مــونږ باید یوه طریقه وکاروو چې ترې پــه ګټــې اخیســتنې ســره روغتیــا ترلاسه کړو کولای شو دا تعریف د ټولنې دسمولارو ســره پرتلــه او په نظر کې ونیسو.

دویم تعریف: که د اناتومي او فزیولوژي ترمینځ نسبي تعادل او اغیز یې په سلوک باندې وي نو فرد سالم دی یانې له اناټومیــک نظــره نیمګړتیا نلري اوکه چیرې نیمګړتیا هم وي نو پدې تــوانیږو چــې د نیمګړتیا، ټولنې او خپل سلوک ترمینځ برابروالی ټینګ کړو، لکه هغه معلولین چې له جګړې وروسته بیــا د ځــواک خاونــدان شــوي وي. نوې ځواکمني: نوې ځواکمني چې یو معلول نوی ځواک یــا قــدرت ترلاسه کوي. لکه د هغو وګړو په څیر چې سترګې یې دلاسه ورکړې وي. په هغو تمرینونو چې ګوري غوږونه یې ځواک مومي او وروســته داسې کارونه ورته وسپارل شي چې ترسره کولو توان یــې لــري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځان او ټولنې لپاره ګټور وګرځي. پدې صورت کې ویلای شو چې هغوی نوي ځواکمن شوي.

بیا ځواکمني: د پخواني قدرت بیرته راګرځیدل د یو نوي قدرت په توګه. لکه د پروتز اینښودل د هغه معلول لپاره چې خپل لاسونه اوپښې یې د لاسه ورکړي وي.

ددې تعریف پربنسټ هر عامل چې د بدن اناټومیک او فزیولوژیک تعادل لمنځه وړي نو دناروغۍ لامل به وي او که چیرې مو د بدن د اناټومیک او فزیولوژیک صحت ترمنځ تعادل ټینګ وي نو مونږ سالم یو.

دریم تعریف: نړیوال روغتیایي سازمان کولای شي څو د لومړني تعریف په وړاندې دا تعریف ارائه کړي چې دلومړي تعریف د مفاهیمو سربیره څو نور مفاهیم هم ورسره موجود دي سلامتیا تل په منفي طریقو اندازه کیږي.

د بیلګې په ډول:

هیڅکله هم داسې نه وایو چې څو کسان واده لري، بلکې ویل کیږي څو کسانو په کال کې طلاق اخلي، یا څومره ماشومان په کال کې خپل ژوند د لاسه ورکوي، په همدې دلیل هغه طریقې چې د سلامتیا لپاره دي منفي دي. چې یوله دغو طریقو څخه IMR طریقه ده.

دیوکال څخه د کم عمره ماشومانو مړینه

X ۱۰۰۰ Infant Mortality Rate – I.M.R

د هماغه کال ټول زیږیدلي (ژوندي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلامتیا د اندازه کولو لپاره درې طریقې:

۱ــــ Infant mortality rate IMR

۲ــــ Maternal mortality rate M M R

۳ــــ Life Expetectany

د ((MMR)) طریقه دحاملګي یا زیږون پرمهـــال د میندو د مړینــې لامل ګرځي .

دزیــــږون او بــــارداري لــــه امله پــــه کــــال کــــې د میندو مړینـــه

I .M .R ــ XK ــ ۱۰۰۰۰۰ ــ

په هماغه کال د ژوندیو زیږیدلو شمیره

او دا څرګندوي چې ۱۰۰۰۰۰ماشومانوپه زیږولو سره څومره میندې خپل ژوند له لاسه ورکوي.

په ایران کې ۴۵ میندې په اروپایی هیوادنو کې ۱ مور او پــه ځینو افریقایي هیوادونوکې د نږدې ۱۲۰ میندې خپل ژوند دلاسه ورکوي.

د ژونـد هیلـې یـا ((Life Expectancy)) طریقـه چـې د نړیوالـو طریقوڅخه ده دا ښیي کله چې یو ماشوم پیداکیږي د هرې تـولنې محیطي شرایطو ته په پام سره انتظار کوو چې څو کاله عمـر لـري. په ایران هیواد کې د ۶۲ څخه تر ۶۵کالو پورې وي، او تل د ښځینو د عمر اوسط له ۲ څخه تر ۳ کـالوپورې ډیـر وي خـو پـه ۱۴۵و ۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلني کښې د ښځينه و مړينه د نارينه و په پرتله دوه برابره ده. چې ددې مسائلو علت د زيږون او بارداري پورې تړلی دی او کولای شو چې دغه دوره د ((Fertility age)) يا بارداري په نوم ياد کړو. په جاپان کښې د ژوند هيلو طريقه پينځه اويا ۷۵ کاله وه چې اوس ۸۶ کالوته رسيږي.

تعريف: نړيوال روغتيايي سازمان وايي که چيرې د ناروغۍ هيڅ يوه نښه مو په ځان کې موجوده نه وي او پدې وتوانيږي هغه کارونه چې غواړئ په سمه توګه ترسره کړي نو که يې پخپل وخت ترسره کړل دا د سلامتيا يوه نښه ګڼلی شو.

کيدای شي يو شخص د ډول ډول کارونو ترسره کولو لپاره کافي انرژي ولري، خو دلته اړينه داده چې هغه کارونه بايد پخپل وخت ترسره کړي د تعريف په دوام کې د مهمو مسائلوترشا روحيې درلودل ځکه مهم دي چې دانساني هورمون تغيرات سالم دي، ډيری وخت ځواکمنه روحيه ولري او د ناروغۍ سره هيڅ اړيکه او نښه ونلري په همدې ډول بايد کاري پوتنشيل ولري او په مناسب وخت کې خپل کار ترسره کړي په لومړني تعريف کې چې د سلامتيا په هکله وړاندې شوه. د هرډول ناروغۍ نشتون يې سلامتيا ګڼله او دا تعريف يې د طبابتي ژوند BIO MEDICAL تعريف په نوم ونومول. ياني هر هغه څوک چې ناروغۍ (کلينکي نښې) ونلري سالم ده نړيوال روغتيايي سازمان پدې موضوع نيوکه وکړه اوداسې يې وويل کله چې دا تعريف وړاندې کيږي د اجتماعي، ارواييي او محيطي عواملو ونډه پکې له ياده ايستل کيږي. د ارواييي ناروغۍ کلينکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښاني ډيرې وروسته څرګنديږي، چې په همدې سره د نورو عواملو ونډه له منځه تللې او دا تعريف په درملنه کې ډير مخکښ او په اوږدمهاله، اروايي او هغه ناروغۍ چې ټولنيز عوامل پرې تاثير لري نه مخکښ او نه هم بريالی ؤ.

۱۹۹۲ کال کې دوبس د سلامتيا په هکله داسې تعريف وړاندې کړاو دا د يو نوي تعريف تر عنوان لاندې د منلو وړ دی.

سالم کس هغه څوک دی چې د خپل چاپيريال سره ځان برابر او سنبال کړي، او دا برابرښت بايد ټاکلی وي البته تر دې وړاندې دوبس په ۱۹۸۰ کال کې هم د روغتيا يو شمير تعريفونه وړاندې کړي وو..

دبيلګې په ډول: که چيرې بل ځای ته لاړ شئ او د حرارت درجې او د ژوند له متفاوت ډول سره پخپله توافق او تطابق وکړئ، او ونه توانيږئ چې مثبت کار وکړئ نو بيا هم سلامت نه يوو نو په کلي تعريف سره سلامت داسې دی. چاپيريال سره دومداره برابروالي او ورته والي ته وايي. په هغه صورت کې چې دا برابروالی او ورته والی د کار وړاو اکولوژيک او هم اروايي وي.

دوبس ددې تعريف په وړاندې کولوسره وايي چې زمونږ ورته والی بايد ددې سبب شي چې په ژوند کې د لوړو هيلو لرونکي شو، د ژوند کيفيت مو ورسره غوره او که په پای کښې عصري خدمات هم وجود ونلري بايد پدې وتوانيږو چې په هوساينې سره ژوند وکړودا وروستنی تعريف دی چې د سلامتيا په اړه وړاندې شويدی. که د سلامتيا تعريف جسمي، اروايي او اجتماعي هوساينه وي نو کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونه او اقدامات باید وکړو څو سلامتیا ته ورسیږو؟ پدې اړه یو لـړ اقدامات وشول چې ټولو ورسره موافقت نشـو کـولای او دا اصـل د فرد سلامتیا ته د رسیدو لپاره د لومړني اصل په توګه ډیر د پـاملرنې وړ ده او وروسته دې پایلې ته رسیږوچې د دوبس دا تعریف ترنـورو ډیر د منلو وړ ده.

۱ــــ سالم هغه څوک دی چې فردي پـاکوالی (personal hygiene)) وساتي چې دا پاکوالی د بدن، جـامو، ویښـتانو او پوسـتکي څخـه عبارت دي. او ددې تعریف موخه داده چې د ځان شخصـي سـاتنه وکړو او پردې ټینګار وکړو چې څه ډول د ځان ساتنه وکړو.

۲ــــ حفـظ الصـحه د ۷ څخـه تـر ۸ سـاعتو پـورې د ارام خـوب لاربښوونه کوي او کوم وخت چې د انګلستان او امریکا په هیوادونو کښې د هوایي او ځمکنیو پیښو شمیره لوړه شوه او په عین حال کې دا حالت دې لامل ته پاملرنه وشوه چې د هر انسان په بدن کښې د بایومتریک په نوم یو سیستم موجود دی چـې د ژونـد پـه متفـاوتو وختونو کې ورسره مخامخ کیږي او په ځینو ورځـو کښـې (Mental Stat and physiologic Stat) یوله بل سره پداسې عمـل کـې ورتـه والی پیداکوي چې انسان پکې د کار کولو لـوړ تـوان لـري. خـو پـه ځینوکې یې دا طریقې پداسې ډول دي چې فرد پکې د لږ کـار کولـو توان لري. او دافرادو په وینا چې دوی ګواکې د هیڅ کار کولـو تـوان نلري.

که چیرې څوک په یوه میاشت کې ۲۵ یا ۲۶ ورځې پدې حالت اخته شي نو هرو مرو یې په ستونزو کې د اخته کیدو امکانات شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په هماغه وخت کې یې کوچني کمپیوټرونه جوړاو دا یې ولیدل چې ځینې انسانان که په شپه او ورځ کې ۶ ساعته خوب وکړي پدې شرط چې په پوره ارامۍ سره خوب وکړي ، نو لوړ کاري توان پیداکولای شي. او هغه څه چې پدې تعریف کې ویل شوي دا وه چې له ۷ څخه تر ۸ ساعتو پورې خوب د سلامتیا دلیل نشي کیدای بلکه دهغه د خوب اندازې پیداکولو لپاره چې مونږ پورتني تطابق ته رسوي« Physiologic او Mental تطابق» د سلامتیا له نظره ارزښت لري.

۳ دسهار چای ښبل (صبحانه): دا مسئله په ماشومانو کې ازمایل شوې وروسته یې دیته پام شو چې دسهار ډوډۍ په خوړلوسره په ښوونځي کې دوه عوامل د ماشومانو د ریاضی زده کړې لپاره مهم دي چې د قند او ویټامن C څخه عبارت دي. او دا وایې چې هغه وخت چې انسان ستړی یا ویریدلی وي نود ویټامنC کچه یې لوړه او ارزښت یی زیاتیږي ځکه محلول په اوبو کې ده او په بدن کې نه ذخیره کیږي، خو یوه اندازه یې د لنډې مودې لپاره په فوق کلیه غده کښې ذخیره کیږي.

په پای کې دې نتیجې ته ورسیدل هغه ماشومان چې سهارنۍ (صبحانه) نه خوري یوه ساعت وروسته یې د بدن ګلیکوژن ختمیږي او پدې سره بدن نشي کولای چې له وروستني غوړینو او ستوني موادو څخه ګټه واخلي ځکه چې ګلوکوز د غذایي موادو غوره سرچینه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ماشومانو ستړيا بيا د رياضـيكي مسـايلو د حلولـو پـر مهـال څرګنديږي، نو بنآ د سـهار خـواړه بايـد خامخـا قنـدي مـواد، يـا نشايسته د يو ډول ميوې سره وکارول شـي څـو چـې د ماشـومانو کارونه غير فعال نه شي.

۴ په خوراک کښې له هر ډول خواړو څخه ګټه نه اخيستل

البته دغه خواړه بايد (junkyfood) يا هغه خواړه چې اضافي مواد لري نه وي. ځکه دغه خواړه يوازې کالوري توليدوي او ډير اضـافي مـواد له ځان سره لري.

۵ د بدن د وزن له ۳ څخه تر څلور فيصدو پورې د غوښتنوپه واسطه ساتل کيږي. که دانسانانو B.M.I (BODY MASS INDEX) چـې شـلو څخه تر پينځه ويشت شميرو پورې وي نـو انسـان د طبيعـي وزن لرونکی او که شمير يې له ۲۹ څخه ډير وي د زيات وزن لرونکی او که چيرې له ۱۸ څخه تر ۱۹ اويا هم ۱۷ وي نـو دا فـرد پـه خـوار زواکي(سوء تغذيه) اخته ده اوس بايد وکتل شـي چـې لـه پورتنيـو شميرو څخه د B M I دهدف کوم يو دی؟

د غوړوالي اندازه په بدني کتلې B M I کې ده.

په کيلو ګرام سره وزن BMA خارج قسمت

عبارت دی له وزن

۲(په متر سره قد ۲ (H)يا

(وزن) ده چې قد بايد هرومرو په متر سره اندازه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (قد)

دویم حالت: B.M.I وجود لري او Medically significant دي چې د طب له نظره د ټولو ناروغیو پیل ګڼل کیږي او هغه څوک چې په دریم حالت کښې قرار لري، تر ډیره په تنفسي او میکروبي ناروغیو اخته کیږي. هغه افراد چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ او الی ۴۰ پورې B.M.I) ولري نو د چاغوالي یا Gross obesity د ناروغۍ په نوم یادیږي، د سینې او د اندومتر سرطان، د هډوکو ناروغۍ، د وینې فشار او قلبي سکتو کې راځي.

له همدې کبله ډاکټر ویلي سپارښتنه کوي؛ چې سالم انسان هغه څوک دی چې خپل وزن له خپل طبیعي حالت څخه د ۳ څخه تر ۵ فیصدو پورې کم وساتي. ۶ د بدني فعالیت درلودل چې د خپل بدن د جوړښت،عمر، او فزیولوژیکي شرایطو سره مناسب وي. مثلاً: مونږ باید پدې فکر ونه اوسو چې هر څوک کولای شي هرډول ورزش تر سره کړي.

۷ د الکولو استعمالول: هغه څوک چې الکول ډیر استمعالوي او غواړي د استعمال کچه یې ټیټه کړي دا څرګنده شوېده هغو میندو چې الکول یې هیڅ ندي استعمال کړي د بارداری پر مهال یې استعمال کړي نو په جنین یې تر ډیره اغیز کوي دهغو میندو په پرتله چې تر دې مخکې یې الکول استعمال کړي وي مګر د بارداری پر مهال یې کچه کموي چې دا د شرایطو سره د بدن مطابقت په ښه ډول څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ د سګرټ څښل: هغه څوک سالم ګڼل کیږي چې اجتماعي اړیکې ولري او وکولای شي (I P S) د (Inter personal communication)او خپلمنځي اړیکې په سالمه توګه ټینګې او پرمخ یوسي. کـه چیـرې پدې وتوانیږي چې سالمې اجتماعي او تړلې اړیکې ولري نو دا فــرد په سلامتیا کښې ده او سالم دی.

بیلګه: یو خوشــحاله واده د اروا د ســلامتیا یــوه برخــه ده، او واده د سالم ساتلو لپاره اصلاً مهمــه نــه دی چــې دواړه د واده د ټینګښــت لپاره په یو فکر کې واوسي بلکه په احترام او درناوي سره خپل واده ورسته ژوند وکړي.

په واقیعت کښې یوځای او یو ډول فکر کول د ســتونزو او مســائلو د رامنځته کیدو لامل ګرځي په ټولنیز ژوند کښې سالم فرد هغه څوک دی چې لږ ځان او خپل مقابل شخص وپیژني درناوی ورته وکړي او خپلمنځي منطقي اړیکه سمې وساتي(ممکن پخوا نه وې)چې دیته یوه ټینګه اړیکه وایی.

د روغتیا زده کړه Health Education:

د طبي او حفظ الصحې(روغتیا ساتنه) د علومو سمه زده کړه د ژونــد او اړیکو هنر سره یو ځای کوي او تړاو ورکوونکی عمــل د ســلامتیا، یووالي، همغږۍ او ددې سیستم کړنې زیاتوي.

د دروغتیا ساتنې (حفظ الصحې) د زده کړې تعریفونه

خلکو ته د سمو خبرتیاوو او اطلاعاتو ورکول او په هغوی کې د مثبت فکر او روحې رامنځته کول د عمومي سلامتیا او روغتیا یوه برخــه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ډول عمل او چلند سره د دټولنې اوانسان د سلامتیا کچه لوړیږي او د په روغتیا ساتنې په چارو کې انسان تـه پـوره پآملرنـه کوي.

۲ـ له روغتیاساتنې څخه د ژوند د اجتماعي، روزنیزو پوهو، د خلکـود سلوک بدلون او د اروایي او جسماني سلامتیا د ښـه والـي او غـوره والي په موخه ترې ګټه اخیستل.

۳ـ د خلکو دلیدلورو او پوهو تحلیل او ویشل او د علمي کشفیاتو پـر بنسټ د انسان

او ټولنې د سلامتیا د پرمختګ د کچې د لوړوالي.

۴ـ د علومو اوسلامتیا د خدماتو هغه برخه چې یوازینی هـدف یـې دچلند لوړوالی او د هغه څخه ملاتړ دی د ناروغۍ درامینځته کیـدو مخنیوی کوي او یا د ناروغۍ په درملنه کښې ګټـور وي او د نـاروغۍ په یوه برخه کښې مرستندویه وي.

۵ـ د هغو تجربو ټولګه چې د ټولنې د افرادو په لیـد لـورو، پوهـو او کړو وړو مثبته اغیز لري د کلتور بیوزلي، د سمې زده کړې نشـتون، مادي بیوزلي او داسې نورې اړتیاووې دي چې دیوې ټولنې د افـرادو لپاره زیانمن تمامیدای شي. نو د سلوک د سمې زده کړې لپـاره لـه هر ډول موضوعاتو څخه خبرتیا مهمه ده. د روغتیـا سـاتنې (حفـظ الصحه)په سلوک ټینګار او موضوع یې د سلوک سمه زده کړه ده، د دې مورد په تحلیل کښې باید د ناروغۍ پر عواملو کتنـه ولـرو چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلامتیا تهدیدوي لکه، میکروارګانیزم و ویروسونه، باکتریـاووې ،د نېړدیوالي عوامل شیمایی، محیطي (فرهنګي، اجتماعي یااکولوژیـک) د جنګ او چاپیریال ککړتیا پورې اړوند عوامل او بلاخره د سـلوک عواملو او د ژوند طریقه(life style) ډیر د پام وړ ګرځیدلې پرمختللـو هیوادونو لکه د امریکا متحده ایالات چــې د میکروارګـانیزم پــورې تړلي مسائل یې حل کــړي اودې پــایلې تــه رسـیدلي چــې ډیــری ناروغۍ بیولوژیکي عوامل نلري او سرچینه یې فرهنګي، اجتماعي او سلوکي عوامل دي.

دی بیلګې ته پام وکړئ:

د ایډز ناروغۍ په پام کښې ونیسئ او ددې ناروغۍ اړوند خطرنـاکو لاملونو په مینځ کې سلوک تر ټولو مهم شمیرل کیږي. او د مخنیوي یوازینۍ لار یې د ژوند د سلوک د طریقې بدلون دی.

د زړه د ناروغۍ د خطراتو له ډلــې څخــه د stress (ویــره) پــه څیــر عوامل، ارثي کورنۍ نــاروغۍ، دوینــې د شــکرناروغۍ ، د وینــې لــوړ فشار،کم تحرک، ډیر خوراک، له غوړینو خواړو څخه ګټــه اخیســتل ، سګرټ او الکولي مشروباتو څخه کولای شو یادونه وکړو.

اوس باید وګورو چې څومره یې ذهني ستړیا روښانه او څــومره نــه ده چې ډیری یې د ناسمو عادتونو له ډلې څخه شمیرل کیږي.

مثلاً: په سګرټو او الکولي مشروباتو د یو شمیر خلکــو روږدې کیــدل یوناسم عــادت دی. او لــږ خوځیدنــه (کــم تحرکــي) چــې د زړه د خطراتو د لاملونو له ډلې څخه ده یو ناسم روغتیایي چلند دی. ډیــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراک او ورپسې چاغوالی هم یو ناسم چلند او حالت ګڼل کیږي او ډیر لږ داسې پیښیږي چې یو څوک پرته د ډیر خوراک چاغ شي.

که چیرې شخصي خوراک زیات شي نو د چاغوالي سبب ګرځي. پدې اړوند نور لاملونه ډیره کمه اغیزه لري. او یا هم د ارواپوهنې له اړخه د دلیل تراشي په ډول شمیرل کیږي د چاغوالي نور لاملونه کولای شو د ارثي، جنتیکي لاملونو او stress ته اشاره وکړو.

د استرس(ویره) په وړاندې مبارزه د سمو عملونو په ترسره کولو امکان لري او پدې برخه کې کولای شو په مسقیم ډول د فرد سره مرسته وکړو.

پدې سره ناسم چلندونه کولای شي د انسان روغتیا په خطر کې واچوي. او برعکس کیدای شي چې مثبت چلند د فرد او ټولنې د سلامتیا په ساتنه کښې مرسته وکړي ځینې چلندونه ډیر اسان او ساده دي، چې انسان ورته تر ډیره پاملرنه نکوي اما کله یې چې پایلې ویني بیا یې په ارزښت پوهیږي

د بیلګې په ډول:

د تنګو بوټونو پښو کول (اغوستل) چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ سلنه د دیابت په ناروغانو کښې د بدن د غړي د پرې کیدو لامل ګرځي. ځکه د پښې ټپي کیدل او د ټپ پرمختګ ددې لامل ګرځي څو غړی د بدن څخه غوځ شي، او یا هم په زړه، اسکلیټ، د لاسونو او اوږو په مفاصلو فشار واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې برخه کې ماشومان د ځوانانو په پرتله ډېر زیانمنونکي دي. او یا د یو ماشوم Big په ښه وده کښې ده او یو پر دوولس په شاوخوا کښې یې وزن وي.

WHO (د روغتیایی نړیوال سازمان) پخپله اساسنامه کښې د فرد روغتیا ته د رسیدو لپاره یو رکن د روغتیایی مالوماتوخبرول او رسول دي معرفي کړي دي او نړیوالې روغتیا ساتنې (جفظ الصحه) په وروستنۍ ستراتیژۍ کې دې برخې ته ډېره پاملرنه کړېده، له همدې امله د روغتیا زده کړه د نړیوال روغتیایي سازمان لومړنۍ اواساسي ستراتیژي ده چې خلکو ته روغتیایي خدمات وړاندې کوي. چې د خلکو اوټولنې د روغتیا لپاره د اړین ګڼل کیږي. پدې ستراتیژي سره کولای شو خپل خدمات د نړۍ په ډېرو برخو کښې خلکو ته ورسوو.

طبي او روغتیایي خپرونې هغه وخت په بریالی توګه ارائه کیږي چې خلک یی وپیژني او په اهدافو او ګټو یې پوه او قبول یې کړي که خلک دا پروګرام ونه مني نو روغتیایي ګټور پروګرام به هم بی ګټې وي.

ډېرې عقیدې او فکرونه د خلکو لپاره زیانمن دي او په همدې سره روغتیا ته زیان رسونکې هم دي.

مثلاً: په ځینو سیموکې خلک واکسین کول د خدای په کارونو کښې ګوتې وهل ګڼي. او ځینې فرقې او مذهبي رهبران حتا د هالند په څیر هیواد کښې د واکسین کولو مخالفت کوي، په ټوله ایز ډول ښوونه او روزنه دانسان چلند، کړنې او متقابل غبرګون د افرادو او ډلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمينځ تمايلات او غوښتنې هغــه موضــوعات دي چــې د ښــوونې روزنې د مطالعې او علاقې وړ ګرځي.

تر اوسه هيڅ څېړنه ده توانيدلې چې پرته د خپلو ځانګړو غوښــتنو، تمايلاتواو ليد لورو چې د اروايي تاثير لاندې وي د پيښې د پيښــيدو او له تجربې پرته يې په سم ډول ترتيب کړي. همدا اصل د ښوونې روزنې په تحقيق کې هم صدق کوي. ځکه ښوونيز او رونيــز اعمــال هم په کسبي اوهم په فطري ډول د بشرد فکر او ارادې زيږنــده ده، دهغوی تشخيص په ځانګړو پيښنو کښې هغه څه دي چې د خبرتيــا لپاره لازم او ګتور اروايي مالومات پکې وي.

د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړيکه:

ټولنپوهنه نوې پوهه ده، خو د ټولواجتماعي علومو پــلار ګڼــل کيــږي ټولنپوهنه د يو ټولنيز علــم پــه توګــه اجتمــاعي متقــابلې اړيکــې او مناسبات تر مطالعې لاندې نيسي او ددې علــم بنســټ فرانســوي عالم اګوسټ کنت په کال ۱۹۳۹ کې کيښود، نوموړي هڅه او پلټنــه کوله څو په ټولنه کې د انسان موقــف وپيژنــي او لــه دې لارې يــې غوښتل چې د ټولنې د پرمختګ لار پيدا کړي. ددې هڅــو اوفکرونــو په پايله کښې کنت پدې عقيده شو چې د اجتماعي علومو د تحقيق په پايله کښې بايد نوې پوهه رامنځته شي.

ددې واقيعت پراساس اګسټ کوميټ لومړنی علمي شخصــيت دی چې د سوسيالوژي (ټولنپوهنه) په نــوم يــې کتــاب وليکــه، چــې د ټولنپوهنې د علم رامنځته کوونکی دی. ټولنپوهنه يې د يو داسې علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه توگــه وګڼلــه چــې تــول اجتمــاعي علــوم پکښــې شــامل وو. ټولنپوهنه د اجتماعي سازمان د اصـلي پرمختـګ علـم دی، چـې د سرچینو، پرمختګ او ټولنې فعالیتونوسره سـرو کـار لـری. پـه بـل عبارت ټولنپوهنه، پیژندنه، د سـرچینه جوړوونکـو او اجتمـاعي ډلـو ځانګړی کار، د هغـوی شـکلونه، قـوانین، اداب، بنسـټونه، د ژونـد طریقې، فکر، عمل او د بشر په فرهنګ او پرمختګ کښې ګډون ده. اوهڅه کوي څو دپدیدو عامه اصول او اجتماعي اړیکې کشف کړي د بـــدلون قـــوانین د تـــولنې پـــه پدیـــدو ولاړ دي. ټولنپوهنه پر نظام د حاکمو قوانینو د تـولنې او ډلـو د تحولاتـو پـه کشف او څیړنــه کښــې ده. ده. ښـوونه روزنــه د بلــې هــرې اجتماعي پدیدې په څیـر د ټولنپـوهنې دعلاقــې اوخوښــې وړ پـه ټولنپوهنې سربیره د اجتماعي او سلوکي علومو نورې برخې هـم لـه ښوونې روزنې سره سرو کار لري. د اجتمـاعي پدیـدو پـه پیښـیدو کښې غوره او سمه پوهه او د څو ځانګو ترمینځ د نږدیوالي څخه ګټه اخیستل دي ټولنپوهنه د هغو ځانګو له ډلې څخه ده چې د طبیعت د څرنګوالي پوهیدو، زده کړې او پالنې سره مرسـته کـوي. لـه نـورو ځانګو سره یې د توپیر لامل د پوښتنواو طریقو په ډولونو او د هغوی په تحلیلونو کښې ده، تقریباً ټولو اجتماعي مفکرینو لکـه افلاطـون، ارسطو او سقراط له پخوا د خپلو نظریو په بطن کښــې زده کـړې او پالنې ته پاملرنه کړې چې همدې سره پخپلو اثارو کښې یــې پــدې اړه خواړه او نرم ټکي لیـدل کیـږي. دا چـې ښـوونه روزنـه یـوه اجتماعي پدیده نو ټول پروګرامونه یې په عین حال کښې اجتماعي برنامې هم دي. پدې ترتیب سره دې پروګرامونو له ښوونې روزنــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره اړیکه پیداکوي. او د دواړو علومو ترمنځ نږدې اړیکـه موجـوده ده. ډیری ټولنپوهانو د اجتماعي مناسباتو په هکله د ښوونې روزنـې په برخه کښې ډول ډول نظریې وړاندې کړې. چې د ښوونې روزنـې او ښوونکو لپاره ستر ارزښت لري.

ټولنپوهان د ښوونې روزنې لپاره د سوسیالیزیشن یـا ټـولنیز کیـدل کلمه استعمالوي او پدې عقیده دي چې زده کړه او پالنه یوه ټولنیزه اړتیا ده چې هر ډول ټولنیزو مناسباتو ته رښتینولي پیداکوي.

د دوې په اند د ښوونې روزنې هدف د انسان اجتمـاعي کـول او پـه هغــوی کـــې د اجتمـــاعي شخصـــیت رامینځتـــه کـــول دي اوټولنیز(socialization)کیدل پوهان پدې ډول تعریفوي:

د ټولنیز کیدو څخه موخـه د انسـان یـو شـمیر ځـانګړي او کیفـي بدلونونه دي چې دهغوی په پایله کې د خپلې ټولنې سـالم او ګټـور غړي شي. د ټولنپوهنې یو شمیر پوهان داجتماعي کیدو موضـوع د رول د زده کړې په توګه تعریـف کـړې او پـدې عقیـده دي چـې د اجتماعي کیدو دعملیې په بهیر کښې انسان د اجتمـاعي رول لپـاره چمتو کیږي څو خپل رول په هغه ټولنه کې چې ژوند کوي پـه سـمه توګه او د ټولنې د میعارونو په نظر کښې نیولـو سـره ولوبـوي. او د وخت فرهنګي پاینښت هغه وخت دوام مونکی ي چې یو نسل د بل نسل لپاره په فرهنګي او اجتماعي ژوند کې د پراخ او فعـال ګـډون لپاره بشپړ چمتوالی ونیسي. د فرهنګ دا کسب د یوسلسله متقـابلو اجتماعي کړنوچې اصطلاحاً زده کړه او پالنه نومیږي ترسره کیـږي، پدې مانا سره ښوونه روزنه مشخصاً یوه اروایي او ټولنیزه پدیده ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه يې لوستنه د ټولنپوهانو د لپاره پام وړ ده او له ټولنپوهنې سـره اړيکه لري.

ددې علم نوې څانګې چې د زده کړې او پالنې ټولنپـوهنې پـه نـوم يادېږي په نوولسمه پيړۍ کښې رامينځته شوې د لومړي ځل لپـاره فرانسوي ټولنپوه اميل دورکيم د ښوونې روزنې او اړوند مسائل ددې علم د مطالعې موضوع اود ټولنپوهنې دعلم له له نظره مطرحه او تر بحث لاندې ونيول.

نوموړی پدې باور وو، چې ښوونه روزنه د ماهيت، سرچينو او کړنو له پلوه يو بشپړ ټولنيز امر دی. نو په پايله کښې د زده کـړې او پـالنې نظريه د هر علم څخه وړاندې په ټولنپـوهنې پـورې اړه لـري. بايـد يادونه يې وشي چې دټولنپوهنې ټوله موخه په ټولنيز ژوند کښې زده کړه ، پالنه، د پالنې او زده کړې د پديدو مطالعـه، او عمـومي کړنــې دي.

په همې ډول د زده کړې او پالنې ټولنپوهنه دانسان فکر د ښوونځيو، ټولنو او زده کوونکو په پرتله په بشپړ دول چمتو کوی. نور علوم لکـه روزنيزه ارواپوهنه، فلسفه، ښوونه روزنه او د ښوونې روزنې تاريخ پـه يوازيتوب سره ددې کار د ترسره کولوتوان نلري کيدای شي روزنـه په يوه فرد کې ترسره شي خو د ټولنيز بنسټ او ريښې لرونکـې ده. د ښوونې روزنې عالمان د عقلانــي، جســماني او ذهنــي ځواکونــو د پرمختګ او پراختيا غوښتونکي دي خو دا پروسه په يواځيتوب کـې تحقيق نه مني . ددې ډلې په داخل کښې د فرد فعاليت او ورسـره د ډلې غبرګون دپورتنيو ځواکنو په انکشاف او ترقي کې د ارزښــت وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. اصولاً په مختلفو ټولنوکې د زده کړې او پالنې ډول له ارزښتونو، عقایدو، اجتماعي او فرهنګي اهدافو، په ټولنه کې او د حاکمو ملي ځانګړتیاوو سره نږدې اړیکه لري. زده کړه او پالنه په یو ټولنه کښې هرومرو شونې ده، دموجوده شرایطو د ساتنې او د برخلیک د تسلمیدو لپاره ممکنه ده چې په انساني روزنه کښې پخپل برخلیک برلاسی او دهوسا ژوند په لټه کې وي، چې د مطلوبه شرایطو په رامینځته کولو کښې هم ګټور تمامیږي.

البته د زده کړې، پالنې، ټولنپوهنې او د اړوندو بنسټونو ترمینځ اړیکه یوه منطقي یا ډیالکټیکي اړیکه ده. یانې په هماغه اندازه چې د خلکو زده کړه او پالنه د ټولنې بنسټونه او نظامونه دي پخپله هم د ټولنیزو، سیاسي او نوي اقتصادي شرایطو په رامینځته کولو او د ټولنې د پخوانیو بنسټونو په بدلون کښې ګټور رول لوبوي. دغه نوي نظرونو په ۱۹۵۰ لسیزې کې پرمختګ وکړ، او د ښوونې روزنې د متخصصانو لپاره یې دا امکانات پیداکړه چې د یو لړ پلټنو لپاره ګامونه پورته شي چې ددې ګامونوپه رڼا کښې وکولای شي ددې اړیکې په څرنګوالي پوه او د ټولنې او ښوونې روزنې ترمینځ د اړیکه په په ځیرتیا سره وپلټو، اړین موضوعات او مسائل چې پدې برخه کې د څیړونکو د تصدیق وړ او د اجتماعي علومو پوهانو د پاملرنې وړ دي په لاندې ډول دي.

۱ ښوونه روزنه او قومي، فرهنګي، ژبني، او نژادي اقلیتونه.

۲ ښوونه روزنه او د علومو او فنونو پرمختګ.

۳ ښوونه روزنه داجتماعي بدلون دعنوان په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ ښوونه روزنه، ښځینه او د هغوی اجتماعي اغیز.

۵ په ښوونځیو کې اجتماعي زده کړې.

۶ په ښوونه روزنه کښې راتلونکې کتنه.

۷ ښوونځی د اجتماعې واحد د عنوان په توګه.

۸ په ښارونو او کلیو کښې زده کړه او پالنه.

۹ زده کړه اوپالنه او د فرهنګي میراث په لیږدونې او ساتنه کې یــې رول.

۱۰ ښوونکي او د هغوی ټولنیز ځایونه.

۱۱ دولتي ، خصوصي زده کړه او پالنه او د هغوی پیروي.

۱۲ ونډالیسم او زده کړه او پالنه.

۱۳ د فراغت مهال اوزده کړه او پالنه.

۱۴ د ساکن او پلټونکي زده کړه او پالنه.

۱۵ ډله ایزې رسنۍ او زده کړه او پالنه.

۱۶ تحصیلي بریا او ټولنیز هلاکت.

۱۷ ښوونه روزنه او یوځایوالی.

۱۸ زده کړه، پالنه او د ژوند چاپیریا.

۱۹ عصري کیدنه او زده کړه او پالنه.

۲۰ د ځوانانو او نوي ځوانانو زده کړه و پالنه او مسائل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ د خلکو زده کړه او پالنه د ډیموکراسۍ په اصولو ولاړ دي.

۲۲ زده کړه، پالنه او اجتماعي طبقې.

۲۳ جنګ، زده کړه او پالنه.

۲۴ د زده کړې او پالنې د لګښتونو د چارو او تامین په اداره کښې د خلکو رول.

۲۵ په ټولنیزه نابرابرۍ کښې ګټور عوامل لکه ښوونه روزنه ټول هغه څه دي چې په ټولنه کښې د انسان په عصري کولو او پرمختګ کښې ستر رول لري.

څرنګه چې الکس انګلیس دې موضوع ته اشاره کړې نوموړی وایي: زده کړه د عصري ارزښتونو مهمه برخه شمیرل کیږي.

نوموړي د عصري انسان لپاره لاندې مشخصات ټاکلي دي ـ

۱ د نویو تجربو د ترلاسه کولو لپاره چمتووالی: عصري انسانان د نویو فعالیتونو د ترسره کولو او د نوو لارو د پرمختګ غوښتونکي دي.

۲ د ځواکمنوخیرو پرمخ زیاتیدونکې خپلواکۍ: عصري انسانان هغه څوک دي چې د کورنۍ ، حکومت، د قومونو د مشرانو او امپراطوري تر تسلط لاندې نه وي.

۳ په علم عقیده: عصري انسان پدې عقیده لري چې په طبیعت باندې د تسلط توان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ تحرک پذیري: په عصري انسـانانو کـې د لـوړوالي مقـام تـه د رسیدو لپاره غوښتنې موجودې دي.

۵ اوږدمهالهپلان: عصري انسانان د ځینـو کـارونو د ترسـره کولـو لپاره لومړی پلان نیسي چې په راتلونکو پینځو کلونو کې څه وکړي.

۶ په مدني سیاستونو کښې فعالیت: عصري انسانان دیتـه تمایـل لري څو په سیمه ایزو چارو کښې ګډون وکړي.

د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمینځ اړیکه

اقتصاد پوهانو له ډیر پخوا څخه د ښوونې روزنې د ارزښت په هکله د انساني ځواک په روزنه کښې د اقتصادي او صنعتي پرمختـګ پـه اړه نظریات وړاندې کړي. او د ملت دسرمایې د زیاتوالي پـه موخـه ښوونه روزنه دیوې ګټورې پانګې په توګه ګڼـي. یـو لـه هغو پوښتنو څخه چې حقیقت پوهان د ځواب موندلو لپاره له دویمې نړیوالې جګړې وروسته پرې ځانونه بوخت کړل دا وه چې ښـوونه روزنه د اقتصادي ودې (د تولنې او په تولنه کښې د تولیـد انـدازه) سره څه اړیکه لري؟

یوه شمیر اقتصاد پوهانو او د ښوونې روزنې متخصصانو په یـو لـړ تحقیقاتو لاس پورې کړ. پدې سره یی هغه پیچلـې اړیکـه چـې د ښوونې روزنې او تولنې اقتصادي نظام ترمینځ وجود لـري روښـانه کړي.

دیادونې وړ ده چې یادې ډلې د ښوونیزو نظامونو د لوستلو په اثـر د زده کـړې او پـالنې تـر اقتصـاد لانـدې یـوه دریځـه پرانسـتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له دې وروسته ښوونې روزنې د خپل مقام او ځای له پلوه چې په اقتصادي وده کې يې لرله په همدې موخه ورته ځانګړې پاملرنه وشوه او له هغه ځخه يې د اقتصادي ودې د کسبي او حرفوي استعداد پراختيا، او پرمختللي کارځواک تامينوونکي او بالاخره د هغې وسيلې په توګه چې د ټولنې د ژوند د کيفيت په پرمختيا کښې ګټوره وه ددې وسيلې د عنوان په توکه ونومولە.

دبحث په دوام سره د دوو علمونو د اړيکو اړوند مناسبه ده چې د مفاهيمو ځينې برخې تعريف کړو.

اقتصاد په واقيعت کښې د يوې مسئلې د مطالعې، پلټنې او د هوډ اخذ او ټاکنه ده.

زده کړه د مهارت د ذخيره کولو، زياتوالي، پوهه او پيژندنه ده، چې افراد اوټولنه کولای شي ورڅخه برخمن شي.

پدې سره اقتصاد د افرادو د غوښتنې د اندازې د ټاکلو په طريقه چې د هغوی د زده کړې لپاره ښوونکي اوموسسات يوه وسيله ده سروکار لري.

ادم سميټ په کال ۱۷۷۶ کال کښې د ملل د پانګې په نوم کتاب خپور کړ چې په خپرولو سره يې د کلاسيک ښوونځي يا د اقتصاد علم بنسټ کيښود.

د اقتصاد علم هم د ښوونې روزنې په څير بې شميره تعريفونه لري . ددې علم سره د بلدتيا په موخه د لوستونکو لپاره څو تعريفونه وړاندې کوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادم سمېټ د اقتصاد د مال او دولت ګټلو علم ګڼي او پدې عقیده ده چې، اقتصـاد هغـه علـم دی چـې د پـانګې د تولیـد او مصـرف د څرنګوالي په هکله پلټنه کیږي.

ادم سمیت کلاسیک اقتصاد پوه لومړنی عالم دی چې د زده کړې او پالنې اقتصاد ته یې ځانګړې پاملرنه کړې ده، نوموړی پدې عقیده دی چې د افرادو روزنه سربیره پردې چې د پانګونې یـو ډول ده نـو ترڅنګ یې د افرادو ځواکمن کیدل او دهغوی د استعداد د پرمختګ سبب هم ګرځي. چې نه یوازې ځان ته ګټه رسوي بلکه ټولنه هـم د هغوی له پانګونې څخه ګټه پورته کوي.

الفرد مارشال وایی: تر ټولو ارزښتمنه پانګه هغه ده چې په زده کـړه ولګول شي.

جان هیکس / Johan Hicks: د اقتصاد د منطق علم په نوم یـادوي، د هغه په اند اقتصاد د انسان په ژوند کښـې د اقتصـادي انتخـاب، څرنګوالي، پلټنې او مطالعې علم دی.

لیونل رابیینز / Lionel Robbins: اقتصادي تولیدي منابع د اقتصادي تخصیص په نوم پیژني نوموړی عقیده لري داقتصاد علم د تولیدي سرچینو اود کمیابو توکو د تولید عواملو ترمینځ د رابطې په مطالعه د استعمال مختلف ځایونه لري. او هغه مادي اهداف چـې نامحـدوده دي پاملرنه کوي. د پورتني تعریف په اساس نـن د اقتصـاد علـم د انتخاب شوي او غوره علم په نوم هم یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلساموئلسن د اقتصاد علم دا ډول تعریفوي. د اقتصاد علم د هغولارو څېړنه ده چې د کالیو او خدماتو د تولید په موخه بشر د تولید کمیابو سرچینو لپاره د پیسو د نه کارولو لپاره د وخت په تیریدو سره ټاکل کیږي. دغه راز د هغولارو پلټل دي چې اوس او په راتلونکي کې په ټولنه کې د لګښت په موخه د افرادو د ډلو ترمینځ د کالیو او خدماتو ویشنه ټاکي. اقتصاد هغه علم دی چې د کمیابو تولیدي سرچینود تخصیص په هکله په اوس او راتلونکي کښې د ډول ډول کالیو د تولید، توضیح او مصرف په اړه خبرې اترې کوي. (مادلاومیلر). اقتصاد په ساده ژبه هغو خدماتو، تولیداو توضیح په پاّم کې نیسی چې ټولنه ورته اړتیا لري.

اقتصاد یو اجتماعي علم دی، چې دانسان فعالیتونه د شتمنۍ یا مادي هوساینې له پلوه تر مطالعې لاندې نیسي، اقتصاد د پراخې کلمې په مانا سره د تاریخي مشخصو، اجتماعي مناسباتو تولید دی. چې د ټولنې اقتصاد جوړونه او د هغو بیخبنا څرګندوي.

ښوونه روزنه هغه پروسه ده چې د افرادو د زده کړې، پالنې، وړتیا، فکر او شخصیت په وسیله ترسره کیږي.

په همدې توګه د زده کړې خدمات هم د زده کړې په تولید او توزیع باندې دلالت کوي.

په ډیرو مواردو کې دغه خدمات په مختلفو پړاونو کې په ښوونیزو موسساتو کې تدریسیږي. د پوهانو په عقیده د ټولنې معنوي نظام یانې ښوونه روزنه، ایډیالوژي، سیاست او نور د ټولنې مادي اوتخنیکي نظام په وړاندې نسبي خپلواکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د ټولنې مادي او تخنیکي نظام د بشري نظام په تاریخ کښې ټاکوونکی رول لوبوي خو په معنوي نظام کې ټولنه له خپل پلوه د افرادو په تاریخي وده ه ژوره اغیز اچوي.

پورتنی مطلب دا څرګندوي، چې اقتصاد د ټولنې د اساس په توګه په ښوونه روزنه اغیزناک او د ښوونې روزنې بیخبینا اقتصاد ګڼل شوی. نو ښوونه روزنه د هیواد په اقتصادي چارو کښې هم ګټوره ده.

په ښوونه روزنه باندې د اقتصاد اغیز له دوه پلوه د پوهیدو وړ ده.

لومړی: د هر هیواد تعلیمي سیستم د تولیدي ځواکونو د انکشاف د سطحې او دهغوی د تولیدي مناسباتو او ملي تولید په ملي سطحه د تولیدي عواملوتابع ده.

په ملي سطحه تولیدي عوامل R طبیعي سرچینې، (H) انساني سرچینې، (K) پانګه او د (T) فن راوړونکې سطحې څخه عبارت دي.

کولای شو چې د ملي تولید تابع پدې ډول، (R ، H ، K ، T)) Y ـ F (وښایو.

Yد تولید لګښت (ملي عاید) او F تابع ده.

دویم: دهر هیواد تعلیمي سیستم او ښوونه روزنه د پرمختګ په موخه پانګې ته اړتیا لري او په همدې ډول د زده کوونکو او ښوونکو روزنه، د ښوونځیو او لوړو زده کړو موسسې او د درسي موادو او وسایلو جوړول د پانګې پرته امکان نلري. له بل پلوه ښوونه روزنه د هیواد ملي اقتصاد په پرمختک کښې ستر رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کـړې پــه غوښــتنه کــې انســاني ســرمایه د یــوې عمــده او ټاکوونکي عامل په توګه ګڼل کیږي. یانې د زده کړې وړاندیوالی باید پداسې ډول وي چې د غوښتنې بدلون ته ځواب وویـلای شــي او د زده کړې په خدماتو کښې برابروالی (اعتدال) ټینګ شي. ترکومــه ځایه چې زده کړه په دولت پورې اړه لــري نــو همــدا د دولتــي ادارو کارکوونکي مسئول دي چې د زده کړې کچه وټاکي. ښوونه روزنــه د عنوان په توګه له دوه پلوه د هیواد ملي اقتصاد په پرمختــګ کښــې ستر رول لري.

الف: ښوونه روزنه بشري ځواکونه په مختلفو سویو سره د ټــولنې د اړتیاوو سره سم روزي ځکه د فني او مسلکي کادرونو پرته پانګونــه او د هیواد ملي اقتصاد پرمختګ ناشونې ده.

ب: ښوونه رزونه ناپوهي له منځه وړي او د ښوونیزو عمومي ســویو له لارې ټولنې ته پرمختګ ورکوي په همــدې ډول ښــوونه روزنــه د ټولنې افرادو ته ذهنیت ورکوي ،او وګــړي د هیــواد ملــي اقتصــاد د پرمختګ لپاره عیاروي. یوخوا د زده کړې لګښتونه او لــه بلــې خــوا پانګونه شمیرل کیږي.

په واقیعت کښې د زده کړې په پروســه یــا د مهــارتونو لیــږدول او تخصصات په انسانانو کښې تغیرات او بدلونونه رامنځته کوي.

هغه وړتیاوې او ځواک چې فرد یې د زده کړې په نظام کې ترلاســه کوي او په عمل کښې د فرد او د ټولنې د ځواکمنتیا د ښــه والــي او د استعداد د پراختیا لامل ګرځي او له هغې پلوه د زده کړې شتمني یې د یو ډول پانګونې په توګه شمیرل کیږي چې د فرد او ټولنې د تولید

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت ته زیاتوالی وربښي او د فردي او ملـي عایـداتو د سـطحې د پیاوړتیا لامل ګرځي.

که څه هم د زده کړې او پالنې اقتصاد په ۱۹۶۵ لسیزه کې د اقتصاد علم د اساسي برخې په توګه رامنځته شویدی.

د زده کړې په اقتصاد کې لومړنۍ نظریه پـه اتلسـمې او نوولسـمې پیړیو کې ورکړل شویده او څرګنده ده چې متخصص او ماهر افراد د زیاتو تولیدي قدرتونو څخه برخمن دي او د تولید په پروسه کښې د لازیاتو ارزښتونو لرونکي دي په هره کچه چې پـه تولنـه کښـې د متخصصینو اولوستو کسانو شمیره زیاته شي هغه هیواد کولای شي ډیر تولیدي او زیاتیدونکي عواید لاسته راوړي.

د یوځای کیدو د تناسب زیاتوالی، ښـاري ناسـته، د کـار ویشـنه، د نړیوالو اړیکو پرمختګ او له ډیرو اطلاعاتو سره د خلکـو اړتیـاووې زیاتې او غوښـتنې یـې ډول ډول کیـدلای شـي هغـه اقـدامات او کوښښونه چـې د ځـواب ویلـو او د مـادي او اقتصـادي اړتیـاوو د تامینولو لپاره د تولنې لخوا ترسـره کیـږي د اقتصـادي پرمختـګ، ښکلا او ګټې اخیستنې لپاره لار هواروي.

چټک تکنالوژیکي پرمختګ چې د ځانګړې چټکتیا او ځیرتیـا څخـه برخمن دی. دیته ښکلا ورکوي. خو ددې تولو ترڅنګ زده کړه قـرار لري او دا کوښښ کوي څو تولنه د محدودو یا لږو سرچینو څخه په هوساینې په زړه پورې ډول ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې تولنې اقتصادي سرچینې په لاندې ډول دي.

۱ــ طبیعي او خدایي سرچینې هغه سرچینې دي چې د ځمکې لاندې دي لکه: تېل، کانونه، ازښتناکه او قیمتي فلزات او معادني کانې او داسې نورې ...

هغه سرچینې چې د ځمکې پر سر دي لکه: ځنګلونه، سیندونه، رودونه، اقیانوس،اوبه ، هوا او داسې نورې ...

۲ــ مادي شتمنی: لکه نغدې پیسې، سره زر، سپین زر او داسې نور قیمتي فلزات، لاسي صنایع، عتیقه جات ډول مصنو عات او دا سې نور ...

۳ ــ انساني ځواک: مهارتونه، تخصص او د افرادو د هوښیارتیا تله، د ستونزو څارنه، لارښوونې، اونوښتونو د ګټورو لارو د حل په وړاندې کولو کې چې ددې عامل اقتصادي ارزښت د دوو یادو لاملونوڅخه اړین دي. څکه له سرچینو څخه هر ډول ګټه اخیستنه د پوهو انسانانو د انساني ځواک روزنې پورې تړلې ده. نوځکه په متخصص انساني ځواک پانګونه اوله هغوی څخه په اوږد مهال کې ګټه اخیستل کیږي، خو په لنډه موده کې له هغوی رسمي او چټکه ګټه نه اخیستل کیږي ولې په اوږده موده کې اقتصاد ته د ډیرې ګټې ورکولو ضامن دی. د زده کړې او پالنې له مطالعاتو څخه ددې برخې اړین مسائل اومباحث په لاندې ډول بیانوو.

۱ــ د زده کړې او پالنې د پرمختګ په موضوع کې مالي امکانات او محدودیتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـــ د زده کړې د پروګـرام پــه لاره اچونــه او د لــوړو اقتصــادي او ټولنیزو پرمختګونو پروګرامونه.

۳ ـــ د زده کړې وروسته والی او ورڅخه پيداشوي اقتصادي زيانونه.

۴ ـــ د ښوونې روزنې د شتمنۍ په زيا توالي ې د ګټورو عواملو پلټنه.

۵ ـــ په صنعتي او اقتصادي پرمختګ کې د فني اومسلکي زده کـړو رول او ونډه.

۶ ـــ دنده اوښوونه روزنه؛

۷ ـــ نالوستي او ترې پيداشوي اقتصادي ستونزې.

۸ ـــ بيکاري، زده کړه او پالنه.

۹ ـــ د جنسيت اولوست د سطحې پر بنسټ دکار ځواک اوجوړونه.

۱۰ ـــ د ښځو ښوونه روزنه، په اقتصــادي پراخــوالي او پــه ټــولنيز پرمختګ کې يې ونډه، ښوونه نه يوازې چې د اقتصاد ســره نــږدې اړيکه لري بلکه يود بل په پراخــوالي او پرمختــګ کښــې اساســي ونډې لري.

دسياست او ښوونې روزنې ترمينځ اړيکه:

زده کړه او پالنه په ګڼ شمير هيوادونو کې له هغه وخته چې دولت د جدي دولتي مسئوليت لرونکی شو لکه د ښوونې روزنې مسئوليت او ښوونې روزنې د لګښتونو لويه برخــه، د هغــوی لخــوا تــامين شــوه ښوونې روزنې، سياسي، اجتماعي او اقتصادي اثارو ته پــه ځــانګړې توګه پاملرنه کړی وه. او له هغې څخه يې د ملي يووالي اقتصادي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فني قدرت د ترلاسه کولو لپاره په بشـپړه توګـه ګټـه پورتـه کـړه دولتونه باید ددې اهدافو دتحقيق او پدې علم او فن کښې د انقلابي بدلونونو لپاره د ښوونځيو، بـې شـميره تعليمـي مرکزونـه، درسـي پلانونـو او اجتمـاعي سـازمانونوپه جوړولـو لاس پـورې کـړ. د اهدافو تاکنه اود زده کړې فلسـفه چـې ددې دولتونـود سياسـي، اقتصادي او اجتماعي جهان بيني پورې تړلي دي دولتونو يې هم پـه وړاندې يو ډول ګامونه پورته کړل.

پدې طريقه ښوونې روزنې په تدريجي ډول سياسي رنګ خپل کړ او سياسي او عقيدتي تعليمات د زده کړې او پالنې په پلانونو کې د يـو اساسي رکن په توګه وشمير شول او پرمختګ يې د هغو سياستونو په چوکاټ کې ترسره کيده چې د دولت له لوري به مطرح کيدل .په توله نړۍ کښې دغه اعمال د هيواد په روزنيزه دستګاه کې د دولـت له لوري حکومتونه د ډولونو په تناسب، سوسياليسـتي، دکتـاتوري، ناسيوناليستي، محافظه کار، کاپيټاليستي، ليبرالستي او ديموکراتيک حکومتونه وجود لري.

څرګنده ده چې د روزنيزې دستګاه سره د دولتونو د مالي مرسـتو او سياستوالو د اعمالو د نفوذ شميره څرګنده شوه.

مثلاً: په سوسياليستي هيوادونو لکه د چين خلق جمهورت ، کيوبـا او شمالي کوريا کې دښوونې روزنې تول لګښـتونه دولـت ورکـوي. او دولتي ارګانونه پدې باور دي چې فرد يا شخص بايد خپلې زده کړې په سمه توګه پرمخ بوځي. له همدې کبله د هر هيـواد سياسـتوال د مهارتونو ډولونه او هغه شمير افراد چـې پـه مختلفوڅـانګو کښـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جذبیږي وکولای شي څو په اقتصادي، فني او عملي برنامو کې خپل مسئولیت په سمه تو ګه پرځای کړي همدې هیوادونو ښوونځي هم موظف کړي وو، چې د دولتي برنامو په ترسره کولوسره د ښــوونځي او ښوونې روزنې لګښتونه ورکړي.

هره دولتي دستګاه ددې لپاره چــې ډاډه شــي د ښــوونیز او روزنیــز بنسټونو په څېړنیزه برخه کښې د دولتي موضوع لپــاره بایــد کــوم اقدامات وکړي؟

مرکزي او نړدې ځارنه، د برنامو ترســره کــول، د ډول ډول زده کــړه ایزو طریقو او د درسي کتابونو خپرول او په پای کې د ښوونې روزنې د ټولو لګښتونو تامینول. .

د نوې جهان بینۍ پیداکیدل، په دولتونو کې د ناسیونالیزم اقتصادي اوسیاسي انکشاف د ملتونو ترمینځ سیالۍ او د اړیکو پــه پریکولــو د استعمار منځته راتګ، دصنعتي ټولنې پرمختګ او په لــوړه کچــه د ټکنالوژیکي زده کړې رامنځته کول.

دښوونې روزنې او سیاست د بنسټ ترمینځ یو ډول اړیکې موجودې دي او دا اړیکې د دې سبب شوي چې د پوهې یــوه ډلــه پلټونکــو د ښوونې روزنې په برخه کې خپل څېړنیز فعالیتونه د اړیکو دځرنګوالي او پایلې ترلاسه کولو لپاره لارښود وګرځوي.

د ښوونې روزنې په بهیر د سیاستوالواغیز

دې مقولې! د ښوونې روزنې د کارپوهانو د څېړنیزوفعالیتونو په قانون کې ځای نیولی او وریورې ترلي موضوعات په لاند ې ډول دي ـــ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـــ په ښوونه او روزنه د نوي او لرغوني استعمار اغیز.

۲ ـــ د اطلاعاتوپه موخه ښوونه روزنه ورکول.

۳ ـــ ښوونه روزنه اوانقلابونه.

۴ ـــ په سوسیالیستي هیوادونو کښې ښوونه او روزنه.

۵ ـــ د ښوونې روزنې په برنامو کښــې د اساســي رکـن پــه توګـه سیاسي زده کړه.

۶ ـــ مخ پر ودې هیوادونو کښې د ښوونې روزنې ځانګړتیاووې.

۷ ـــ ښوونه روزنه او سیاسي او ټولنیزې خبرتیاووې.

۸ ـــ ښوونه روزنه او ناسیونالیزم.

۹ ـــ ښوونه روزنه او کاپیټلیزم.

۱۰ ـــ دولتي او خصوصي ښوونه روزنه.

۱۱ ـــ ښوونه روزنه او ډیموکراسي.

په اوسني وخت کښې سیاسي او اجتماعي تجربې او د انسانانو ټول هغه اجتماعي انقلابونه او کوښښونه دا څرګندوي چــې پــه ترتیـب سره ټولې پیښې ازادي لري.

د همدې موخې د څېړنې لپاره د خلکوحکومــت د خلکــو لپــاره چــې الهي، طبیعي، مدني او انساني حقوقو ته پکې احتــرام قــابلییري او ټولنیزې او فردي ازادي په کښې په نظر کښې نیول کیږي د پاملرنې وړ ګرځیدلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس بایـد وګـوروچې دې هـدف تـه د رسـیدو لپـاره بایـد افـراد اواشخاص څه ډول وروزل شي؟او کومې زده کړې باید وکړي یا پـه بل عبارت هغه کسان چې د هیواد په چارو کې مسئولین دي بایـد د کومو ځانګړتیاوو اوشرایطو لرونکي وي؟

په قطعي او یقیني ډول دغه دنـده هـم د روزنیـزواو زده کـړه ایـزو سازمانونو په غاړه ده چې خپل سیاستوال او غوره اشخاص د دقیقې او برنامه ریزي شوې روزنې څخه برخمن کړي په دې برخه کې هغه ځوانان چې د څارنې او رهبرۍ په برخه کې د لوړ استعداد او قـدرت څخه برخمن دي او دنورو د روزنې لپاره په دنده ګمارل کیږي ترڅود مسئولیتونو د اخیستلو، ټولنیز چارو، څارنې او رهبري لپاره پـوره لازم چمتوالی پیدا کړي ځکه چې سیاسي عوامل د فرهنګي، ټـولنیزو او اقتصادي عواملو د ټاکوونکي حساسیت څخه برخمن دي نـو ځکـه په ټاکلو کې ځیرتیا او د تبعیض پرته د غوره خلکو روزنـه او د خلکـو له مینځه د کره اودقیقو اسنادو او مدارکوتـه بایـد بشـپړه پاملرنـه وشي.

ځکه چې یو باخبر، انسان دوست او مسـئول اداره کـوونکی د یـوې سالمې ټولنې په جوړولو کښې بشپړه مرسته کوي. د سیاست علـم په پلټنې اوتحلیل سره د ټولنیزو پدیدو سیاسي بڼـې پـه نظرکښـې نیسي.

سیاسي تحلیل انسان سره مرسته کوي څو په کومه نړۍ کښې چې ژوند کوي او هر ډول کوچني او لوی تغیرات چې هر یو یې نه تجزیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدونکي دي ډیر اغیز پرې واچوي (GETTELL) وایی د سیاست علم هم د ښوونې روزنې او فلسفې په څیر بې شمیره تعریفونه لري.

دولت (State) دسیاست د علم پلټنې او تحلیل د ثقل مرکز بلل کیږي ځینې نور نظرونه هم دا وایي چې د سیاست علم له حکومت (Government)سره سروکار لري.

تلفیقي ډله بیا دا دواړه نظرونه مني لکه:

پل ژانت فرانسوي متفکر او پلټوونکې وایی : سیاست د ټولنیزو علومو هغه برخه ده چې د یو دولت بنسټونه او د حکومت پرنسیپونه تر بحث او پلټنې لاندې نیسي.

دسجویک په عقیده: سیاست حکومت لرونکې ټولنې پلټنې یانې هغه ټولنې چې غړي یې لږ تر لږه په ځینو څرګندو مسائلو کې له ځینو خلکو او د ټولنې یوې برخې څخه امرونه اخلي

پورتنی تعریف دسیاست د علم څانګه پراخوي او تر دولت یې مهم او ضروري بولي.

دسیاست دعلم سنتي طریقه د بل دولت یا حکومت د پلټنې په عنوان مناسب نه شمیرل کیږي دا مفهوم یی په شکل تینګار کوي او قانون جوړونې ته په څرګندې ځیرتیا سره د قانون د ترسره کولو څخه ډیر د اجرا وړ وي.

او په همدې ډول د پویا طریقه او پایلې نالیدونکي نیسي، دا چې په کلي ډول منل شوې د سیاست پوهه په ټولنه کښې هغه غیر رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سازمان اوسیاسي چلند په برکـې نیســي چـې د رسـمي حکومـت جوړونکي او په هغې باندې تاثیر اچونکي سیاسی ځواکونه وي.

کاتلین په دې عقیده ده چې سیاست د انســاني او ســازمان یافتــه ټولنې پلټنه ده، او تر هر څه د مخه د ټولنیزژوند سیاسي بڼه مطالعــه کوي.

د دوه پیاوړو پوهانو له نظره سیاست د ټولنیز ژونـد دهغـو سیاســي اړیکو په اړه پلټنه ده، چې د انســانانوله یوځـای کیـدو سـره سـم رامینځته کیږي.

د هارولـد لاســول، (H.Lasswell) چارلزمریــام،(Merriam) مــاکس وبــر،(M.weber) برتراندراســل،(B.Russell)واتکیــنس(Watkins)او هانس مورګنتا (Hans Morgenthau)په څیر محققین، متفکران چــې د سیاست کتنې پر فطرت ټینګار کوي پدې عقیده دي چــې قــدرت دسیاست اساسي مفهوم دی، او د سیاســت ټــولې څــانګې ســره نښلوي.

لاسول د سیاست علم په اړه وایی.

د سیاست علم د یو تجربوي نظــام پــه توګــه د لوســتلو طریقــه، د قدرت شکل نیول او په هغوې کښې ونډه درلودل څخه عبــارت دی، او سیاسي عمل هغه عمل دی چې د واک پر بنسټ ترسره شي.

د قدرت د سیاست غوره او ترسره کوونکی اوټاکوونکی عنصــر دی او پیژندنه یې د سیاست د علم لومړنۍ او اصــلي دنــده ده. قــدرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسیاست زړه او د ثقل مرکز رامینځته کوي اوپه سیاسي ژوند ټــولې پیښې د قدرت پورې اړه لري.

نولي د سیاست څو تعریفونه په لاندې ډول کړېدي:

سیاست او هنر له امکاناتو څخه ګټه اخیستل دي، د ډیرى سیاســي فعالانو لپاره ددې امکان نشته چې خپلو ټولو هدفونو ته ورسیږي نــو پدې سره باید خپل لوړ پروازونه د خپل قدرت سره متناســب کــړي هیڅ څوک نشي کولاى چې د خپل قدرت او امکاناتو څخه ډیــر پــه سیاست کې د اعمال نفوذ وکړي او تاثیر پرې واچوي.

۲ ــ سیاست او حکومت کــول پــه انســانانوده، د هغواشخاصــو د اړیکې په هکله چې حکومت کوي او د هغو چې حکومت پرې کیږي، د اطاعت کوونکي او فرمانبردار ترمنځ استدلال کوي چې دغه اړیکه د سیاسي ژوند مرکز ده.

۳ ــــــ سیاســـت د واک لپــــاره مبــــارزه ده؛ د غــــرب د سیاســــي متفکرانوترمینځ د سیاست غــوره تعریــف دا دى چــې د واک لپــاره مبارزه اوپه ټولنه کې یې د اعمالو نفوذ دى.

۴ ــ سیاست یانې پدې پوهیدنه چې څوک یى ګټي، څه شى ګټــي، په کومه موقع کې، څه ډول او ولې یى ګټي؟ دغه تعریــف هارولــد د سیاست په اړه کړى چې شعاري بڼه لري او په اسانۍ سره کــولاى شو یادونه یې وکړو خو پدې باید پوه شو چې دا تعریف د سیاست د علم تعریف دى. نه د سیاست، ځکه چې د پوهیدا، او پــوهې څخــه خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ــــ سیاست د ارزښتونواړینه ویشنه ده؛ چې لـه ایسـتون سـره اړیکه لري او د سیاست علم وتلی مفهوم دی په سر کې خپله نـولي د سیاست تعریف داسې وړاندې کوي:

ټول هغه مستقیم او غیر مستقیم فعالیتونه چې د دولت ترلاسه کولو لپاره کیږي او د دولت د قدرت حاکمیت او د دولت قدرت څخه ګټـه اخیستنه ده ورسره ملګري دي د نولي تعریف هم نوښت نلري اوپـه واقعیت کې په بل ډول ویل شوي. دا چې سیاست د قدرت ترلاسـه کولو، ساتلو، ډیروالي او ښودولو لپاره مبارزه ده که وغواړو دسیاست لپاره پراخ او جامع تعریف ولرو نو په دې ډول یی تعریفوو.

سوله ایزه یا غیر سوله ایزه رهبري د خلکو، ډلو او ګونـدونو تـرمنځ اړیکې، په یو هیواد کې د ننه حکومتي کارونه، په نړیواله برخه کې د یو دولت اړیکې د بل دولت سره څیړي.

په دې تعریف سره کولای شو د یو فرد، ډلې، ګوند او د یو حکومـت له سیاست څخه یادونه وکړو او له نړیوال پلوه هم د یودولت بهرنی سیاست مشخص کړو په سیاست کې د هر اجتماعي ځواک د ګټـو څخه یادونه شویده د دې ځواکونو د اختلاف په صورت کښـې دغـه ګټې یو د بل په وړاندې غبرګـون ښـایي. د یـووالي او مرسـتې پـه صورت کې یې ترمنځ همغږی رامنځته کیږي یا په بل ډول اجتماعي ځواکونه د ګټو غبرګون یا تضاد یو له بل سره شخړې رامنځته کوي او د همغږی او ګټو د یوځایوالي په صورت یـو د بـل سـره یوځـای کیږي دهمغږیو سره د رهبـري څرنګـوالی او د چلنـدونو لارښـوونه سیاست را څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست د اجتماعي ځواکونو د غبرګونونو، ګټو او همغږۍ یوه برخه ده. پدې تعریف کې د قدرت په کار وړلو مسئلې ته هم پاملرنه شویده.

سیاست که له تضاد څخه وي او که له همغږۍ څخه، په هر حال کې د قدرت پایله وي. یوازې په همدې توپیر سره چې په تضاد کې قدرت په غیرې سوله ایزه، زور، تاوتریخوالي او اجباري توګه وي خو په همغږي کې بیا په سوله ایزه ، د هڅونې او یاهم ډالۍ په توګه وي.

د افرادو، ټولنې، حکومتونو، ډلو، ګوندونو او دولتونو برنامو، طریقو او اهدافو ته رسیدلو ته هم سیاست وایی. د سیاست دا مانا د هغې د برنامه ریزي او وړاندوینې پورې اړه لري او تل د هغې لومړنۍ مانا سره ملګرې دی.

سیاست په ټولنه کې د انسان د فعالیت تر ټولو حساسه حوزه ه. او د ټولنې فرهنګ، د خلکو د فکرونو، د ډله ایزواو شخصي ګټو او نظریاتو، د شخصي او اقتصادي عواملو تر تاثیر لاندې قرار لري او پخپله هم پرې تاثیر اچوي. دسیاست ددې تعریف په رڼا کې سیاست په بل ډول داسې پیژنو.

سیاست علم د اجتماعي خبر تیا هغه څانګه ده چې دنده یې په یو هیواد کښې د اجتماعي ځواکونوترمینځ د اصولو اوپه سیاسي روابطو کې دحاکمو قواعدو منظمه پیژندنه او په نړیواله برخه کښې د دولتونوترمینځ اړیکې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عامه مانا سره هره طریقه، په کار وړونکې لارې او یا هر شخصي

Politicsسیاست

یا اجتماعي امر چې د یوې ټولنې د ښه والي او غـوره والـي سـبب ګرځي سیاست بلل کیږي

د ویبسټر ویبپانګه د سیاست کلمه پدې ډول تعریفوي: سیاسـت د ډول ډول او مرتبطو ټاکوونکوطریقو ترمینځ یوه ټاکل شوې طریقـه او کرکټردی چې د تصمیم نیولو لپاره له مشخصو شرایطو سره چـې له اوس او راتلونکي سره تړلي دي عبارت د.

۱۹۷۱ p ۶۵۶. (WEBSTER

حداد د - فرایند اموزش سیاست ګـذاري ـــــ پـه کتـاب کـې پـه سیاستوالی کې د یوښه چوکاټ لپاره د سیاست علم ارزښـت پـدې ډول را پیژني.

سیاست هغو څرګندو او روښانه تصمیمونو تـه وایـي چـې بیلابیلـو لیدلوري په پوره تصریح او تاخیر په حال کې روښانه کړي.

سیاست هغه پدیده ده چې پوهه، شخصـیت او عمـل د هغـه درې تینګې برخې جوړوي امکان لري چې سیاسي پوهـه پـه مشخصـو پرنسیپونو کې شامله وي، خو سیاسي عمل د عقلي ظرفیت، تجربو، اخلاقو، ټولنیزو شرایطو، طبقاتي تړاونو، ګټو، موخو او تر دې چـې د سیاستمدارانو له مینې څخـه متـاثره کیـږي. پـه همـدې ډول پـه سیاسي کړنو او پایلو کې د سیاسـتوالو شخصـیت ارزښـتناک رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي کارپوه د خلکو بالقوه ځواک په بالفعل ځواک بدلوي.

نړیوال بانک د لومړیو مطالعو او د زده کړې په میعارونو کې دوه لاملونه چې د چاپیریال زده کړه او زده کوونکې پایلې دي د علم د کیفیت لپاره ارزښتناکه بللي په همدې مطالعاتو کې دیته هم اشاره شوې:

د دزه کړې د چاپیریال په ښه والي سره کیدای شي چې د سیاستوالۍ او پانګونې په جلا جلا کیدو سره د مالي سرچینو تخصص، د شرایطو سره متناسب تجهیزات او انساني ځواک ترلاسه شي.

د دین او مذهب او د ښوونې روزنې ترمینځ اړیکه:

په هره ټولنه کې اثار او روزنیزې پایلې مذهبونه او مذهبي لیدلوري دي.

په مذهب کې یو لړ عقاید لکه، دودونه، عبادات او اخلاقي ارزښتونه او د ستر څښتن تعالی رضا شامل دي.

د نفس د باور سببونه او انسانی اندیښنې د ښو اعمالو ترسره کولو لپاره لار هواروي همداډول مذهب د ښوونې روزنې له لارې د ټولنې د معنویاتو په پراختیا اغیز اچوي.

دیبلابیلو ټولنو، قومونو او ډلو یوځای کیدل د خلکو د ټولنیز یوځایوالي سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ مذهب په یوهیواد کې د اجتماعي او فردي اړتیاوو په توګه د نورو عواملو په مرسته چې یوځایوالي، ملـي پیوسـتون او د ښـوونې روزنې بنسټ ورڅخه متاثره ده تامینوي.

له پخوا وختونو څخه په نړیواله کچه د ښوونیزو روزنیزو مراکزو پـه جوړولو او او د ټولنې د معنویاتو په پراختیـا کـې د مـذهب پـه رول باندې په پراخه کچه ټینګار شوی. او له وړاندینو کلونـو څخـه دغـه معقول د ښوونې روزنې د برخې مفکرینو د پـاملرنې وړ ګرځیـدلې او هغوی دخپلو مطالعاتو په بهیر کې هڅه کړې چې اوس او پـه تیـرو وختونو کې د زده کـړې او پـالنې او مـذهب تـرمینځ د اړیکـې پـه څرنګوالي نظر واچوي.

د دې ډول مطالعاتو مهم او اړین بحثونه په لاندې ډول دي ـ

۱ـــ تئوکراسي، زده کړه او پالنه؛

۲ـــ مسیحیت او په زده کړه او پالنه یې اغیز؛

۳ـــــ د لـودیځ پوهـانو پـه روزنیـزو فکرونـو کـې د کـالوینیزم او انګلیکانیزم رول؛

یادابنت: کالوینیزم د پروټستان د دین یو څانګه ده دغـه دیـن یـو فرانسوي عالم چې کالوین نومیده رامنځته کړ (۱۵۰۹ ـــ ۱۵۶۴) کالوین هم د لوتر په څیر د کاتولیک د کلیسایي اقـداماتو او د پـاپ په لوړوالي نیوکه وکړه. هغه په اجتماعي چارو او ضروري ادارو کـې د سختو اخلاقي او مذهبي قوانیو په پلي کولو عقیده لري. په اروپا کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه عقایدو په چټکۍ سره پراختیا موندده او په فرانسه کې یې پلویان د (اوګئو) په نوم یادیږي.

انګلیکانیزم (د انګلیسیانو دین) دین د کاتولیک او پروتستان د یوځای کیدو څخه رامنځته شوی.

پاچا یا ملکه د پاپ پر ځای د انګلیکانیزم د کلیسا په راس کې قرار لري.

۴ــ د نړۍ د علمي او فرهنګي مراکزو په جوړولو کې د مسلمانانو رول.

۵ــ د ښوونې روزنې په پرمختګ کې د مذهب رول.

۶ــ مذهب او د بشر روزنیز او ټولنیز اخلاق.

۷ــ د انسان د روزنې په اړوند د مذاهبو لیدلوري.

۸ــ په نړۍ کې د دیني عالمانو او لویانو نظرونه.

دکلتور بحث او پر دین یې اغیز هغه بحث ده چې په ټولنه د دین کړنې څرګندوي اصلاً دین باید کلتور جوړونکی وي.

خو په واقیعت کې د دین او کلتور ترمینځ متقابله اغیزمنونکې اړیکه وجود لري دین چې تر ډیره په کلتوراغیز اچوي او دغه راز له کلتور څخه متاثره هم دی او ښوونه روزنه هم له کلتور څخه متاثره ده.

د انسان او کلتور ترمنځ یوه ارزښتناکه اړیکه موجوده ده تردې چې د یوې ناپوهې ټولنې لپاره هم د هغوی هره عقیده او سنت د درناوی وړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبیلوي ټولنه خپلو ټولو اجتماعي قواعدو او طرزالعملونو ته د ویـاړاو درناوی په سترګه ګوري همدا ډول عقلاني فرهنګ پخپله د ځـانګړو ارزښتونو لرونکی دی چې دغه ارزښتونه د عقلانـي انسـان لپـاره د درناوی وړ دي.

دانسان او کلتور ترمینځ اړیکه په بانـدنیو پدیـدو بانـدې د پـوهې اړیکه ګڼل کیږي، او انسان د کلتور په وړاندې یوه بې شـکله او بـې رنګه ماده ده، کلتور ورته د باورنو، عقیدو، دودونو، قواعدو او د ټولنې د منل شویو طرزعملونو مطابق رنګ او شکل ورکوي. په حقیقت کې کلتوري ارزښتونه هغه ارکان دي چې د انسان د فکـر پـه قاعـده او عمل کې ځای لري ددې لپاره چې اجتماعي قوانین او طرزالعملونـه بدلون ومومي، لومړی باید د ټولنې فکر او عقیده بدلون ومومي یانې د فکر په بدلون سره د عمل بدلون رامنځته کیږي.

دا بدلونونه له ښوونې روزنې پرته ناشوني دي.

ـ دین (Religion) ((مذهب د لارې، طریقې په مانا سره ده.

د تړلو یا د مشتق یوځای کولو په مانا سره ده. LIGAREاو احتمالـاً د لاتینی کلمې له ریښې

د دین نوې فلسفي ډېری عالمان له خپل لیدلوري دین تعریفوي.

د في المثل په عنوان عمومي حالت د ایمان درلودل دي.او دا شاید د یو دلیل یا مدرک پر بنسټ وي مګر ډېر ټینګ یا د یومومن انسان د عقلی دلایلو څخه چې له ځان سره یې لري وي جان هیـک دیـن پدې ډول تعریف کړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین یوالهي قانون او اخلاق دي چې انسـان تـه پکـې د ریښـتینو عقایدو، نیک سلوک اومعاملاتو کې د خیر او حق په لـور لارښـوونه کوي.

دښووني روزنې سره د سولې اړیکه:

ښوونه روزنه د ملي هویت په پیاوړتیا، د سـولې او ټینګښـت او پـه یوهیواد کې د یو ګټورې ادارې په پرمختګ کې اړینه او ضروري رول لوبوي.

ښوونه روزنه د زغم، برده باري، اعتدال (برابري) او ګډون لامل او د ټولنې کلتور ته خوځښت ورکوي.

روزنیزې موسسې، کورنۍ د یوې سوله ایزې روحیي پـه پالنـه کـې ارزنده ونډه لري د سوله ایزې فضا رامینځته کول ددې لامل ګرځـي چې ددې خاورې د ماشومانو د سالمې روزنې لپاره لار هواره شـي. او ماشومان پدې فضا کې دا یادوي چې سوله ایز چلندونه کـوم دي او دا مومي چې بیلابیل توپیرونه د جګړې دلیل نشي کیدای.

ښوونه روزنه جګړه ایزاو ناوړه چلندونه په سوله ایز او ګټورچلنـدونو بدلوي. ماشومانو او ځوانانو ته باید وښوول شي چې خپـل طبیعـت، کورنې او هم ډولو سره په سوله ایزه فضا کې ژوند وکړي.

سوله څه ته وایی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه ده چې مونږ دلته د دې په لټه کې نه یو،څو په بشپړه فلسفي توګه ددې کلمې تعریف وړاندې کړو. بلکه زمونږ هوډ ددې کلمې واقعي او ریښتیني تعریف وړاندې کول دي.

د سولې له واقعي او عیني تعریف څخه موخه داده چې ټول پرې همغږې او ورته د منلو وړ وي. هرچاچې دغه کلمه کاروله هرو مرو په قطعي ډول باید دا موخه په پام کې و لري.

دسولې ترټولو ښه او ریښتینی تعریف، چې ټولو ته د منلو وړ او ټول پرې هوکړې ته رسیدلي په لاندې ډول ده.

له تاوتریخوالي پرته ژوند کول اوپه ټولنه کې یود بل حق پیژندل هم د سولې او عدالت پر بنسټ ترسره کیږي.

پدې مانا چې هرچاته خپل حقوق ورکړل شي، څو د نورو په حقونو تیری ونه کړي Gerchtigkein په بل عبارت هر څوک د خپلو حقوقو کرښه وپیژني وړاندې ورڅخه لاړ نشي او د نورو په حقووتیری اوخیته وانه چوي.

که سوله د ټولنیز عدالت برخه ونه ګڼل شي. نو نشو کولای د جګړې د رامنځته کولود جوړښت عوامل له منځه یوسو. د ټولنیزې نابرابرې شتون، چې د ټولو بیوزله هیوادونو یوه ځانګړتیا ده له جګړې وروسته د هیواد د بیاروغونې په وړاندې بنسټیزې ننګونې زیږوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې هیوادونو کې د بې ثباتي د رامينځته کيدو يولامل نابرابرۍ ده، بل دا چې يو معقول او متوازن سياست کموالی د بيوزلۍ د زيـاتوالي سرچينه ده.

که په يوه ټولنه کې قانوني طرزالعملونه او قدرت د ټولـو طبقـاتو او ډلو ترمينځ په بشپړ ډول په مساويانه، برابراو په قـانوني ډول ونـه ويشل شي د شخړې اړوند مسايل نه حل کيږي او پخپل حال پاتې کيږي. يوازېنې لار دا ده چې د ظرفيت لـه لارې داجتمـاعي ډلـو لـه ګډون سره د سياسي او ټولنيزو پړاونو چې له حاشيې څخه ايسـتل شوي پرمختګ کوي.

تل پاتې سوله ترهغه نشي تامينيدای خـو ترڅـو چـې سـيمه ايـز، دولتي، محلي او نړيوال سيستمونه او د عدالت پلي کولو سره جوړنه شي. د عدالت موجوديت خلکو ته ددې زمينه برابـروي چـې خپلـې اړتياوې په سمه توګه بيان کړي.

د څو قومي او فرهنګي واحدونو په رامينځته کولـو د قـومي تفـاوت منل او پخپلو چارو کې خپلواکيت ورکول دي.

د کوين کلمنټ په وينا (نابرابرې اړيکې بايد برابرې کړو) اړينـه ده چې حاکمه ډله پدې قانع کړو، چې په اوږد مهال وخت کـې د يـوې ريښتنې او عادلې ټولنې جوړونه د هغوی په ګټه ده

سوله په ټوله ايز او عامه مانـا سـره د متـارکې، د هـوکړې ښـکلا، ملګرتيا، همغږۍ او هوساينې په مانا ده، خو د تعريف ټول مقـدماتی شرايط لکه : خپلواکي، بشـر حقـوق، عـدالت او همداسـې فعـالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستراتیژیانې لکه د عدم تشدد شخړې بنستیز حل، په ډیموکراتیک اساس د دولتي ادارو اوټولنو جوړول چې د سولې د ټینګښــت او تــل پاتې والی لپاره ضروري دي ، په بر کې نه نیسي.

ځینې د جګړې نشتون بیا سوله بولي، چې دغه برداشت یا تعریــف هم موضوع ساده او اسانوي ځکه چې د بې باوری او بــې اعتمــادی دغه احساس چې د جګړې ګټونکي او بایلونکي دواړو له ځانه ســره ساتلې نادیده نیسي.

د دوی په اند که خلــک د اوږدمهــال لپــاره پــه ښــکاره ډول تشــدد لرونکي اقدامات او فزیکي فعالیتونه ترسره نه کړي نو دا پدې مانا ده چې سوله تامین شوې.

خو سوله د پوهانو له نظره پــه مختلفــو پړاوونــوکې پــه درې برخــو ویشل کیږي چې په لاندې ډول دي.

منفي سوله، مثبته سوله او دیموکراتیکه سوله.

باید په یاد ولرو چې زمونږه تمتیا او پاملرنه په مثبتې سولې دی. تــر څو منفي بڼه یې له مینځه لاړه شي کله چې مونږ د ســولې پــه اړه خبرې کوو نو زمونږ نظر اولیدلوری د سولې مثبته کیدو کــې مطــرح کیږي.

پدې شرط که ریښتیا هم په واقعی او ریښتني ډول رامینځته شي نو نور به د سولې په قاموس کې منفی کلمې ته ځــای پــاتې نشــي. د سولې کلمه یوه سپیځلې کلمه ده او دانسان لیدلوری د روښنایي پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور بيايي نو غوره ده چې سولې ته په يو مثبت، خيـر او ښـيګڼې او درنښت په سترګه وګورو.

د موضوع د لا روښانتيا او غوره والـي پـه خـاطر د سـولې لغـوي او اصطلاحي مانا بيانوو

سوله يوه عربي کلمه اوعربي ژبه کې په يوولسو ماناوو سره راغلـې ده.

۱ــــ ګټه يا فايده

۲ــــ مناسب او وړتيا

۳ــــ استعداد

۴ ــــ دجوړيدو په مانا يعنی د زيانونو او کمښت له منځه وړل .

۵ ــــ ښه کيدل

۶ ــــ ښيګڼه يا د ښګينو ترسره کول

۷ــــ په هوساينه او نعمت کې ژوند

۸ ــــ د يوځيز ډيروالی

۹ ــــ پخلاينه

۱۰ ــــ اتفاق اويووالی

۱۱ ــــ د اوربند يا د جګړې پای

مثبته سوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثبته یا د تل پاتې سولې پیل د هغو شرایطو د رامینځته کولو په لټه کې ده چې وکولای شي د بې اعتمادي او بې باورۍ هغه ریښې او عوامل چې دواړه خواوې پکې اخته وي او دتشدد ډیروالي لامل ګرځي لمنځه یوسي.

د ډیری پوهانو له نظره مثبته سوله د انساني ډلو ترمینځ د سوله ایزو اړیکو، مرستو اوفعالې همپالنې یوه نمونه ګڼل کیږي، چې وګړي پکې د ډول ډول اجتماعي، اقتصادي او سیاسي سازمانونوله لارې د اجتماعي ارزښتونو اوشخړو د ژوندي ساتلو لپاره لکه زغم،او د سولې، امنیت، خپلواکي او ډیموکراسي د سولې مینځته راوړنه په هیوادونو کې همکارۍ او مرستې لامل ګرځي.

منفي سوله

منفي سوله هغې سولې ته ویل کیږي چې د اجتماعي بنسټونو له خو رامنځته کیږي

ترڅو امنیت د افرادو، ډلو او ملتونو د فزیکي تشدد د رامنځته کیدو په موخه تامین کړي.

پدې مرحله کې په جګړې او تشدد باندې تینګار کیږي، نه د هغه په ریښې ایستلو د جنګ اوتشدد عوامل دمنفي سولې د مرحله په سیاست اوستراتیژۍ کې شامل دي بلکه موخه ورڅخه داده چې دواړه خواوې یو له بل څخه لیرې وساتي یا په بل عبارت په فزیکي، اجتماعي، سایکولوژیکی او جوړښتي ډول د جګړې لمنځه وړل دي کولای شو منفي سوله د محدودې یا نسبي سولې په نوم ونوموو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې روزنې او احصایۍ ترمینځ اړیکه:

د ټولنیزو او روزنیزو علومو طریقې یا لارې د زیاتوالي په حال کښې دي.

د احصایې ځانګې، څېړنیز موضوعات، د تکنالوژۍ او د شمیرنې طریقوله پرمختګ سره نوي نظریاتو د ښوونیز نظام او شمیرنې اندازه ګیري د ښوونې روزنې اړیکه له احصایې سره لا زیاته ټینګه کړې ده. داحصایې د ارونواو طریقوڅخه خبرتیا په ټولو علومو په ځانګړې توګه په روزنیزو علومو کښې مهم ګڼل کیږي.

ښوونه روزنه په خپلو څېړنو کښې له ډیرو لارو څخه ګټه پورته کوي او له احصایې څخه پخپلو علمي څېړنو کې کار اخلي.

ځای لري څو ترهر څه وړاندې د احصایی په اساسي او بنستیزو مفاهیمو باندې پوه شو چې په اړه یې لا زیاته پلټنه وکړو. احصایه چې په انګلیسي ژبه کې ورته (statistics) وایي له لاتیني کلمې څخه (status)چې د دولت په مانا ده اخیستل شوېده د کلمې مفهوم روښانوي چې په پخوا وختونو داحصایې څخه د دولتونود اړتیا وړ شمیرې او خبرتیاوې چې د مالیاتو، خدماتو او نورې هغه چارې چې هیواد پورې تړلې وې ګټه اخیستل کېده.

په علمي څېړنو کښې د احصایوي لارو استمعال د ټولنپوهنې په سلوکي علم (ښوونه روزنه، ارواپوهنه) پورې محدود نده ، بلکې دد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ې لارو استعمال د ټولو علومو په څېړنه لکه: بیالوژي، کیمیا، فزیـک، طب، اقتصاد، زراعت او نورکې دود ده.

دبیلګې په ډول: احصایوي لارې د ښوونې روزنې یوعالم ته دا تـوان ورکوي چې د تدریس او درسي موادو له مختلفو طریقو څخه ګټورې پایلې په لاس راوړي.

له احصایوي لارو سره د روزنیزو او ټولنیزوعلومو زده کوونکو بلـدتیا له څوارخونو ضروري ده.

لومړی دا چې په هره دقیقه او علمي مجله کې د احصـایې اصـطلاح یادونه اړینه ګڼل کیږي.

د زده کړو او پرمختګ ترلاسه کولـو لپـاره د احصـایوي لارو څخـه خبرتیا اړینه ده، که د احصایې تاریخ ته ځیر شو نو وبه وینو چې لـه کومه وخته چې طبقاتي ټولنه رامینځته شوه ورسره یوځـای ایجـاد شوې او دغه رازاحصایه اوړد شالید لري.

پخوانیـو مصـریانو، بابلیـانو او رومیـانو (۳۰۵۰) کالـه وړانـدې د سرچینو او نفوس مفصل ریکارډونه د دولتي چارو د ساتنې په موخـه خوندي کول.

د احصایې استعمال هغه وخت پیل شو کله یوې قبیلي وغوښتل تر څو پوه شي چې مقابل لوری څومره جنګي کسان لري او څومره اس سپاره. (هغه عسکر چې په اسونو سپاره وي)، جنګي وسـایل یـې څومره دي چې وکولای شي په وسیله یی خپل دښمن ته په جګـړه کې ماته ورکړي. بیا وروسته په فرانسه کښـې د ګمرکـي مالیـاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو په ټولو او په پای کې هم په لندن کې د هغو وګړو شمیرچې د طاعون له ناروغۍ له کبله یې ژوند د لاسه ورکړی وو.

نن ورځ احصایه د یو عام توکي په توګه طبي، طبیعي او اجتماعي مسایلو په څیړنه او پلټنه کې کارول کیږي.

که چیرې مونږ د احصایې دعلم لارو ته ځیر شوو وبه وینو چې ارتباطي او تعقیبي (استنباتي) ستاینه لري. د احصایی اصلي هدف دیوې ټولنې د ځانګړتیاوو د اندازې ستاینه او د هغو د ځانګړتیاوو د پایلو په لاس راوړل دي.

د احصایی څو تعریفونه (پیژندنه):

هغه لارې دي چې په ذریعه یې شمیرې او مالومات راټول، ترتیب او وړاندې کیږي.

هغه لارې دي چې د شمیرو مشخص ارزښتونه او مالومات راټول، تثبیت او تشریح کړي.

د هغه طریقو ټولګه ده چې د پراخو ټولنو او شیانو د مطالعې او څیړنې په موخه کارول کیږي.

د انسان پیژندنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

انسان پیژندنه، د نژادي ویشنې، جسمي ځانګړتیاووې، جغرافیایی تقسیمات، چاپیریال، ټولنیزې اړیکې او د انسان فرهنګي وده تر پلټنې لاندې نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان پیژندنه هغه پوهــه ده چــې دانســان طبیعــي، اجتمــاعي او فرهنګي وده مطالعه کوي

د نژادي تقسیماتو، ادابو، دودونو او لومړیو انسانانو سازمانونو پورې اړوندې نوې څېړنې د روزنیزو علومو د پوهانو لپاره مهمې ګڼل کیږي او د ښوونې روزنې د سیاستوالو لپاره دا ډول خبرتیــاووې د زده کــړه ایزو پروګرامونو د تاکلو لپاره د ښه فرصت لاره هواروي.

انسان پیژندنې ته په انګلیســي ژبــه کــې Anthropology د انســان مطالعه په فرانسوي ژبه کې انسان پیژندنــه Ethnologist د قومونــو مطالعه او پــه المــاني ژبــه کښــې Volkerkunde د ابتــدایي اقوامــو مطالعې په مانا سره ده.

انسان پیژندنه د ټولنیزو پیښو د پیژندلو لپاره د ټولنــو مشــاهده ده، چې دپیښو ثبت او ضبط امرونه یې ټول په اسنادو او مــدارکو ســره خپروي چې دا خبرتیاوې د روزنیزو علومو د پوهانو لپاره اړین او مهم ګڼل کیږي.

انسان پیژندنه یانې فردپیژندنه، قوم پیژندنه، ملت پیژندنه، کــورنۍ پیژندنه او په پای کې هم د ټولنپوهنې د امر په مانا سره ده د یــادو کلماتو له توحید څخه د انسان پیژندې مفهموم زیږوي په واقیعــت له پورتنیو کلماتو ســره بلــدتیا د هغــې تــولنې خلکــو پیژنــدلو تــه لاسرسی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داناتومي او د ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

اناتومي یا جوړښت پیژندنه له هغې پوهې څخه عبارت ده چې د بحث موضوع یې د ژوندیو موجوداتو د جوړښت تشریح ده.

اناتومي له دوه یوناني کلمو څخه اخیستل شوې چې انا د جوړښت او تومي د تشریح په مانا ده.

څه ډول چې ښوونه روزنه له نورو علومو سره اړیکه لري هماغه ډول یې له اناتومي سره هم لري.

لکه چې مو وویل اناتومي د ژوندیو موجوداتو له جوړښتي تشریح څخه بحث کوي او محتوا یې د بدن د سالمو برخو جوړښت د اهمیت وړ او د سالمو غړو د لرلو پرته نشو کولای څو په سمه توګه ښوونیز او روزنیز مهارتونه او وړتیاوې ترلاسه کړو.

دمثال په توګه: که چیرې د یو فرد د اوریدو دستګاه چې فعالیت او کړنې یې کمزورې وي نو یاد شخص طبعاً د زده کړې ترلاسه کولو په برخه کې کمزوری وي.

د زده کړې او مالوماتو لیږدونه او د مهارتونو ترلاسه کول هغه وخت ګټور تمامیږي چې انسان د سالمې اناتومي دستګاه څخه برخمن وي.

د فزیولوژي او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

فزیولوژي د بیولوژي له هغو مهمو څانګو څخه ده چې د ژوندیو موجوداتو د ژوند اعمال، غړي، نسجونه، سلولونه او د سلولونوعناصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه او د ژوند د ژورو اعمالو پوهيدو لپاره هڅه کوي څو په مختلف چاپيريال يا د ژونديو موجوداتو په بيلابيلو شرايطو کې د هغوی خواص او د اعمالو د بدلونو ترمينځ چې کومې اړيکې موجودې دي تر پلټنې لاندې ونيسي.

فزيولوژي ددې اعمالو وده او پرمختيا په يو ډول او په يو ژوندي موجود کې او همدا ډول د محيطي شرايطو سره د هغوی بدلون او مطابقت ترمطالعې لاندې نيسي.

د فزيولوژي علم موخه د فزيکي او کيميايي عواملو ستاينه ه چې د انکشاف د سرچينې او د ژوند د دوام مسئول دي. هر ډول ژوند له ساده ويرسونو څخه تر موجوده ژوند پورې ځانته ځانګړي مشخصات او کړنې لري. پدې پراخ قلمرو سره کولای شو چې فزيولوژي په ويروسي، سلولي، ګياهي او انساني فزيولوژي برخو وويشو .

په انساني فزيولوژي کښې موږ د انسان د بدن د ځانګړتياوو او ميکانيزمونو په ستاينه اخته کيږو چې هغه يو ژوندي جسم جوړ کړي وي.

هغه مالومات چې د فزيولوژي په برخه کې تري يادونه وشوه د روزنيزو علومو د عالمانو د پاملرنې وړ او په ځانګړې توګه د انسان د فزيولوژي بحث ده.

فزيولوژي هغې پوهې څخه عبارت ده چې د ژونديو موجوداتو له بيلابيلو دندو او وظايفو څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فزیولوژي له دوه یوناني کلمو څخه اخیستل شوې چې فزیو د دندې او لوژي د علم په مانا سره ده یانې د غړو د دندې علم دی.

ښوونه روزنه له فزیولوژي سره په اړیکه کښې ده ځکه ټول مالومات او خبرتیاوې د مرکـزي عصـبي سیسـتم څخـه چـې د میلیـاردونو نیورونونو لرونکی ده ترسره او لیږدول کیږي.

هغه ځانگه چې خبرتیاوې ترلاسه کوي د دندرایت پـه نامـه سـره یادیږي او هغه برخه چې انگیزه بل نیورون یا غـړي تـه لیـږدوي د اکسون په نامه یادیږي.

همدا ډول که نباتي اعصاب ولولو نو وبه گورو چې د عـالي حیوانـاتو په تدریجي پرمختیا کې د مرکزي عصبي سیستم ځینی تقسـیمات او دندې رامنځته شوي.

یوه برخه یې د سوماتیک اعصاب یا هغه جسمي سیسـتم ده چـې هلته محیطي او مرکزي عصبي سیستم داخل وي او د هغو اطلاعـاتو د پوهیدو لپاره ځانگړي شوي وي چـې د چاپیریـال څخـه پیـدا او حرکات تنظمیوي. دویمه برخه یی د نباتي اعصابو سیستم ده، چـې د داخلي غړو د لارښوونې او د موادو د بدلولو لپاره ځانگړی شوېده .

د نباتي اعصابو سیستم اوهمدا ډول د حسي غړو د توازن او عمومـاً ټول غړي لکه د سوماتیک اعصابو سیستم هـم د لازمـو رژیمونـو د فعالیتونولپاره چمتو کول په غاړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سیستم د بدن د ټولو غړو خواړه تامینوي او د ټولو سیسـتمونوپه عظمي فعالیت کې د انرژي په تامینولو کې چې پخپلـه مغـز هـم د هغو له ډلې څخه دي شامل دي.

لوستل، لیکل او هر ډول خوځښتونه او کړنې د سوماتیک اعصابو پـه مرسته ترسره کیږي دا دندې د مغزو د عالي دندو په واسطه ترسره او کنټرولیږي چې دا د ارادې په نوم یادیږي.

مونږ په اسانۍ سره حروف جلا کولای شو او د غوښتنې په صـورت کې وهغه څه چې لیکو په لوړ اواز یا پخپلې ارادې سره ولولو.

د سوماتیک اعصابو د فعالیت سیستم د اسکلیټ او غړو فعالیت چې له هغې جملې څخه ټول هغه حرکات چې په ارادي ډول د انسان له خوا ترسره کیږي د ارادي حرکاتو په نوم یادیږي.

ارادي فعالیت د انفرادي ژوند په بهیر او د زده کړې پـه نتیجـه کـې جوړیږي. د یادونې وړ ده چې زده کړل شوي ارادي خوځښـتونه په څو څو ځله تکرارولو سره کیدای شي په اتوماتیکه توګه یاد شي.

ددې په یادونې سره د نباتي او سوماتیک اعصابو د سیستم تـرمنځ ټینګه اناتومي اړیکه موجوده ده.

بالاخره باید یادونه وکړو چې ښوونه روزنه د فزیولوژي سـره ډیـره پراخه اړیکه لري چې مونږ یې پدې بحث کې ګنجایش نـه وینـو او په همدې لنډیز دلته بسنه کوو

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذلیکون

۱- امین، امین الله و دیگران(۲۰۰۹) پیداکوزي لارشود. چـاپ اول، کویت العادف پرنتنگ پرس.

۲ ـ اقا زاده، احمد. (۱۳۸۱). امـوزش و پـرورش تطبیقـي. تهـران، سازمان مطالعه و تدوین علوم انساني دانشگاه (سمت).

۳ـ اموزگار، محمد حسن. (۱۳۷۹). فلسفه و مکتـب هـای فلسـفی. چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

۴- اریان پور، امیرحسین، (۱۳۶۴)، جامعه شناسي هنر. کابل، چاپ دوتاسیون مطبعه حزبی.

۵ـ جونز، گرنت.(۱۳۷۶)، اقتصـاد امـوزش و پـرورش، چـاپ اول، اصفهان، انتشارات، جهاد، دانشگاه اصفهان.

۶ـ چند تن از اساتید غرب.(۱۳۶۶)، فلسفه یـا پـژوهش حقیقـت. چاپ دوم، ترجمه سید جلال الـدین مجتبـوی. تهـران، انتشـارات حکمت.

۷ـ حجتی، محمد باقر.(۱۳۷۴)، اسلام و تعلیم و تربیت، بخش اول تربیت. چاپ شانزدهم. تهران، انتشارت، امیر کبیر.

۸ـ خاتونی، علی رضا.(۱۳۸۶)، چکیدیی روان پرستاری. چـاپ اول. تهران، انتشارات سماط.

۹ـــ داوری، رضـا.(۱۳۵۹)، فلسـفه چیسـت. چـاپ اول. تهـران، انتشارات: انجمن اسلامی حکمت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ـ زرشکی، علی دره و دیگـران(۱۳۸۰)، درس نامـه علـوم پایـه پزشکي ایران بهداشت و علوم تندرستی. جلد سوم، تهران، ناشـر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تیمور زادهـــــ نشر طبیب.

۱۱ـ طباطبـایی، محمـد حسـن.(۱۳۶۶)، اصـول فلسـفه او روش ریالیزم، جلد یک. تهران. انتشارات امیر کبیر.

۱۲ـ طبیبی، فرانک.(۱۳۸۰)، درس نامه علوم پایه پزشکي. جلد ۷. تهران، ناشر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تمیور زاده، نشر طبیب.

۱۳ـ عالم، عبدالرحمن.(۱۳۸۷)، بنیادهـای علـم سیاسـت. چـاپ هژدهم، تهران، چاپ غزال.

۱۴ـ فولادی، دای.(۱۳۸۲)، دیـن، فرهنـگ، سیاسـت. چـاپ اول. کابل، نشر بنیاد انکشاف مدنی.

۱۵ـ قوام، سید عبدالعی.(۱۳۸۱)، سیاست های مقایسـوي، چـاپ چهارم. تهران، سـازمان مطالعـه و تـدوین کتـب علـوم انسـاني دانشگاه های (سمت).

۱۷ـ کاروان، علی محمد و جمعی از نویسنده گـان.(۱۳۸۰)، علـوم تربیتی ماهیت و قلمرو ان، چاپ اول. سازمان مطالعه و تدوین کتب انسانی دانشگاه(سمت).

۱۸ـــ مشـایخ، فریـده.(۱۳۸۵)، دیـدگاهای نـو در برنامـه ریـزی اموزشی. چاپ ششم. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علـوم انسانی دانشگاه (سمت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ـ نیکزاد، محمود و د یگران.(۱۳۷۹)، اصول نظریه های تربیتـی.
تهران، اعضاهیت علمی دانشگاه ازادی اسلامی.

۲۰ـ Hadded, W.D (۱۹۹۵), Education policy planning process:
an applied from work, paris, unesco, HEP.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (خان افضل هډه وال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له ژباړونکي او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ژباړلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

M.Akbar Niazi

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

د ژباړن د خپرونو لړ: ۲
د تحريک د خپرونو لړ:۸۶

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library